

**ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA
V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ**

**DIPLOMOVÁ PRÁCE
Svoboda vyznání**

Petr LANG

Plzeň

2014

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, březen 2014

.....

Petr Lang

Rád bych poděkoval JUDr. Tomáši Pezlovi za jeho cenné rady a připomínky, kterými přispěl k vypracování této práce. Dále bych rád poděkoval své rodině, která mě podporovala po celou dobu studia a také přítelkyni Karle.

Obsah

1. Úvod	1
2. Vymezení svobody vyznání.....	3
2.1. Teoretické vymezení	3
2.2. Náboženská svoboda v aktech Organizace spojených národů	5
2.3. Svoboda vyznání v mezinárodních dokumentech na evropské úrovni.....	8
2.3.1. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.....	8
2.3.2. Listina základních práv Evropské unie	11
2.3.3. Vztah Listiny základních práv Evropské unie k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a svobod.....	13
3. Vztah státu a církve	13
3.1. Tři základní pojetí vztahu církví, náboženských společností a státu	14
3.2. Sekulární a laický stát, neutralita	15
3.3. Úprava vztahu církve a státu v právním řádu České republiky	18
3.3.1. Zákon o církvích a náboženských společnostech.....	19
3.3.2. Česká republika jako laický stát a sekulární stát.....	21
3.3.3. Problémy smlouvy se Svatým stolcem	22
3.4. Vztah státu a církví v judikatuře Ústavního soudu	23
3.4.1. Církevní právnické osoby I. (sp. zn. Pl. ÚS 6/02).....	24
3.4.2. Církevní právnické osoby II. (sp. zn. Pl. ÚS 2/06)	28
3.4.3. Církevní restituce (sp. zn. Pl. ÚS 10/13)	30
4. Limity náboženské svobody	34
4.1. Možnost zásahů do forum externum a internum	34
4.2. Ústavní soud a omezení svobody vyznání	36
4.2.1. Vězeňská strava (sp. zn. II. ÚS 227/97)	38
4.2.2. Svědci Jehovovi a krevní deriváty při léčbě dítěte (sp. zn. III. ÚS 459/03).....	39
4.3. Odívání, náboženské symboly a náboženská svoboda.....	42
4.3.1. Náboženské symboly	42
4.3.1.1. Lautsi proti Itálii	43
4.3.2. Problematika muslimského zahalování	48
4.3.2.1. Zahalování žen v islámu.....	48
4.3.2.2. Zákaz zahalování ve Francii	50
4.4.2.3. Belgin Dogru proti Francii	53

4.3.2.4. Leyla Sahin proti Turecku	55
4.3.2.5. Lucia Dahlab proti Švýcarsku	59
5. Závěr	61
Resumé	64
Seznam použitých zdrojů.....	66
Odborné časopisy:	68
Internetové stránky:	69
Judikatura Ústavního soudu:	71
Judikatura Evropského soudu pro lidská práva:	71
Právní předpisy:	72
Jiné zdroje:	72

1. Úvod

Tématem mé diplomové práce je „Svoboda vyznání“. Pro mne, jako obyvatele lázeňského města Teplice, je velice lákavé i z toho důvodu, že v mém okolí pobývá přechodně i natrvalo silná muslimská menšina. Denně proto potkávám desítky zahalených žen. Rozhodl jsem se v rámci vymezení svobody vyznání zaměřit na naši vnitrostátní úpravu a rozhodnutí Ústavního soudu, ale také hlavně na rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva o stížnostech jednotlivců ve věci omezení svobody vyznání. Protože se jedná o aktuální látku, která se neustále vyvíjí, není tudíž možné v rámci jedné práce postihnout všechny aspekty této velmi rozsáhlé problematiky. V posledních letech se v rámci evropského systému ochrany lidských práv střetávaly vlivy islámu, ale i jiných náboženství, s evropskou kulturou čím dál častěji.

Náboženská svoboda je jedním ze základních práv a svobod nutných pro existenci demokratického státu a v historii platila za jednu z nejdůležitějších svobod, které představují základ pro další občanská práva. Laický stát by měl zabránit diskriminaci víry a zajistit rovné podmínky pro všechna náboženská vyznání. Nejtěžší otázkou je, kde stanovit hranice, které určí, zda se jedná ještě o svobodu projevu anebo už jsou porušovány principy laického státu? Lze s určitostí předpokládat, že v rámci vývoje společnosti bude sporů vzniklých z náboženské rozdílnosti přibývat.

Sekularizace přináší mnohá sporná úskalí, která se snaží vyřešit jak vnitrostátní soudy, tak Evropský soud pro lidská práva. Rozhodovací praxe Ústavního soudu v otázce střetu náboženské svobody s principem neutrality státu zakotveným v Listině základních práv a svobod České republiky je zatím velmi omezená, proto k hledání odpovědí na své otázky využívám především analýzu rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva. Ve své práci se zaměřuji pouze na evropský kontinent, do kterého zahrnuji i Tureckou republiku. Právě na tomto kontinentu se projevuje nejvíce problematika multikulturalismu a příliv přistěhovalců z muslimských zemí a vliv islámu zasahuje stále více do každodenního života původních obyvatel.

Svou práci člením do tří kapitol a každá z nich se dělí do několika podkapitol. V první části se zaměřuji na teoretické vymezení svobody vyznání a na její zakotvení v právních aktech na mezinárodní úrovni. Tato část je o něco kratší než ostatní dvě, důvodem je užší zaměření pouze na tyto dokumenty.

O vztahu státu a církve pojednávám v celé druhé kapitole. Zvláštní pozornost věnuji nepatrným rozdílům mezi sekulárním a laickým státem a neutralitou, jejichž pochopení je důležité pro proniknutí do celé problematiky vztahu. Všechny tyto termíny lze považovat za synonymické nebo v nich lze hledat rozdíly. V tom se názory odborníků rozcházejí, ať už využili metodu jazykového výkladu nebo jinou. Nelze opomenout úpravu vztahu církve a státu v našem právním řádu, které věnuji další podkapitolu. Kromě zákonodárné moci se na formování vztahů mezi církvemi, náboženskými společnostmi a státem podílí i Ústavní soud svými nálezy, těmi se zabývám konkrétně.

Závěrečná část je nejrozsáhlejší a věnuje se limitům svobody náboženského vyznání. Jako limity jsou zde zahrnuty i zásahy do fora externum v různých státech Evropy, jimiž se konkrétně zabývají rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva, ta jsou v této práci blíže rozebrána. Zmiňovaná Judikatura Evropského soudu pro lidská práva se týká hlavně náboženských symbolů a muslimského zahalování.

K vypracování své práce jsem využil několik vědeckých metod. Vedle vztahové analýzy a jazykového výkladu jde hlavně o metodu popisnou a metodu selektivní, která mi umožňuje z rozsáhlého tématu vybrat pouze určitý okruh otázek, kterému pak věnuji větší pozornost.

Z českých autorů se vztahu svobody vyznání a laického státu věnuje jen hrstka odborníků. Z autorů monografií, z nichž čerpám velkou část informací, bych vyzdvihl Jakuba Kříže, Daniela Spratka, Jiřího Rajmunda Treteru nebo Pavlu Boučkovou. Vedle těchto zdrojů také využívám judikaturu Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva. Velmi přínosným zdrojem aktuálních informací a názorů ze světa jsou zahraniční periodika a internetové stránky.

2. Vymezení svobody vyznání

2.1. Teoretické vymezení

Svoboda vyznání nebo také náboženská svoboda je jedním ze základních lidských práv a svobod, spolu se svobodou svědomí a myšlení, s nimiž bývá obvykle spjata, je výrazem důstojnosti a svobody člověka v duševní a duchovní sféře. Tato svoboda zaručuje ochranu člověka před hnutími, ideologiemi a ideovými systémy snažícími se podřídit si člověka v jeho celistvosti, tedy nejen v jeho jednání ale i myšlení.¹ Základ pro některá jiná občanská práva představuje svoboda vyznání v jistém ohledu tím, že se dotýká důstojnosti lidské bytosti v její nejvnitřnější sféře. Míra náboženské svobody, jíž disponují občané jednotlivých států, je zpravidla závislá na úrovni demokracie a zachování lidských práv v dané zemi.²

Svoboda vyznání je velmi komplexním fenoménem. Již z ustanovení Všeobecné deklarace lidských práv³ lze vyvodit různorodost práv, která ze svobody vyznání vyplývají – právo mít náboženství, změnit jej, projevit jej a sdružit se k jeho projevu. V důsledku této skutečnosti se v odborné literatuře vedle výrazů „svoboda vyznání“ nebo „náboženská svoboda“ (religion liberty) užívá ve shodném významu sousloví „náboženská lidská práva“ (religion human rights).⁴

Svobodu vyznání lze rozdělit na pozitivní a negativní. V pozitivním smyslu se jedná o možnost jedinců mít víru nebo náboženské přesvědčení

---

¹ PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky: komentář. Díl 2, Práva a svobody*. 2. dopl. a podstatně rozš. vyd. Praha : Linde, 2002

² WOOD, Jame E. *Religious Human Rights and a Democratic State. Journal of Church and State*, 2004, roč 46, č. 4, s 761-764;

LAMPARTER, Michal. *Význam studia problematiky svobody náboženského vyznání. Časopis pro právní vědu a praxi*, 1997, roč. 5, č. 1, s. 66.

³ Čl. 18 Všeobecné deklarace lidských práv

⁴ WOOD, Jame E. An Apologia For Religious Human Rights. IN: *Religious Human Rights in Global Perspective. Vol. 2. Religious Perspectives*. Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1996, s. 455

a svobodu projevit toto přesvědčení navenek. Ve smyslu negativním jde o právo nebýt podrobován náboženskému přesvědčování, nátlaku a propagandě.

„Tradičně se náboženská svoboda dělí na dvě složky – první je svobodou mít své vnitřní přesvědčení (forum internum) a druhá je svobodou projevit toto své přesvědčení navenek (forum externum).“⁵

K tomuto dělení se přiklání i Ústavní soud České republiky ve svých rozhodnutích. Například v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 6/02 se zmiňuje o problematice svobody vyznání tak, že „náboženskou svobodu lze zásadně vymezit především jako forum internum (čl. 15 odst. 1 Listiny), tzn. jako svobodu každého vyznávat určité náboženství a víru, do níž není možno ze strany třetích osob a zejména veřejné moci zasahovat. Jde o tzv. status negativus, resp. libertatis (G. Jelinek), charakteristický vymezením svobodného prostoru jedince, do něhož veřejná moc nemůže vstupovat.“ Právním projevem své náboženské přesvědčení, tedy forem externum, se Ústavní soud také zabýval ve svých rozhodnutích. Například v nálezu sp. zn. III. ÚS 495/03 se zabýval problematikou krevních transfuzí pro členy Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi.⁶

Lze jen těžko stanovit hranici mezi forem externum a forem internum. Z definice tradičního dělení se dá usuzovat, že i například modlitba, ve které se věřící obrací k Bohu ve svých myšlenkách, by mohla být považována za forum externum, ale to pouze za předpokladu, že by s tímto vnitřním procesem spojil činnost pozorovatelnou navenek (poklekl, sepnul ruce, zavřel oči). Stejně tak pokud bude věřící osoba doma předčítat nahlas Bibli, přestože bude v naprostém soukromí a nikdo ji nebude moci pozorovat, projevuje tak své vnitřní přesvědčení prohlubovat svou víru studiem textu, tudíž se jedná o forum externum. Podle názoru mnoha odborníků, se kterým se ztotožňuji i já, nelze forum internum a forum externum od sebe oddělit. Už samotné přiznání se k víře je projev fora externum a forum externum by vůbec nemohlo existovat bez vnitřního přesvědčení.

Ochrana vnitřní svobody je prioritou, jelikož zasahovat do vnitřního přesvědčení člověka by nemělo být možné, a to ani v mimořádných případech

---

⁵ SPRATEK, Daniel. *Evropská ochrana náboženské svobody*. Brno: L. Marek, 2008, s. 16

⁶ Obě tyto rozhodnutí Ústavního soudu České republiky jsou rozebrány blíže v dalších kapitolách.

jako je třeba válka. Názory na zásahy do *forum internum* se různí, podle Paula M. Taylora se pod narušení vnitřní náboženské svobody řadí donucení jednat proti vlastní víře a trestání někoho pro jeho víru.⁷

Základem náboženské svobody v kulturách západních společností jsou rovnost náboženských vyznání a zákaz diskriminace mezi nimi. Požadavkem je skutečná rovnost, která smazává veškeré rozdíly a neponechává prostor pro jakékoliv vyjádření méněcennosti. Tolerance, která se svým významem blíží skutečné rovnosti, spočívá v pouhé absenci pronásledování, avšak ponechává implicitní vyjádření méněcennosti.⁸

Vývoj práva na náboženskou svobodu má dlouhou historii, trvalo celá staletí, než získalo v právních řádech své dnešní postavení. Spory mezi křesťanskými konfesemi přispěly k ustálení práva na svobodu vyznání jako základního lidského práva, tímto způsobem se křesťané snažili o smírné řešení konfliktů.

2.2. Náboženská svoboda v aktech Organizace spojených národů

V důsledku páchání zločinů proti lidskosti v průběhu 2. světové války se dostává svobodě náboženského vyznání větší pozornosti. Již roku 1941 předstoupil prezident F. D. Roosevelt před Kongres a promluvil o nutnosti zajištění čtyř základních svobod (Four Freedoms Message), a to svobody projevu, svobody od hladu, svobody od strachu a svobody vyznání.⁹

„Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství; toto právo zahrnuje i svobodu měnit své náboženství nebo víru, jakož i svobodu projevat

---

⁷ TAYLOR, Paul M.: *Freedom of Religion: UN and European Human Rights Law*.

⁸ BOBEK, Michal, BOUČKOVÁ, Pavla, KÜHN, Zdeněk (eds.). *Rovnost a diskriminace*. 1. vydání. Praha:

C. H. Beck, 2007, s. 285 – 286.

⁹ LINKLETTER, Karen. *Franklin D. Roosevelt's Four Freedoms Message to Congress* [online]. Milestone documents [citováno 15. ledna 2014]. Dostupné na:

<<http://www.milestonedocuments.com/documents/view/franklin-d-roosevelts-four-freedoms-message-to-congress/>>.

své náboženství nebo víru sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, vyučováním, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou nebo výkonem obřadů.¹⁰

Dne 10. prosince 1948 Valné shromáždění Organizace spojených národů přijímá Všeobecnou deklaraci lidských práv, která se stává prvním dokumentem Organizace spojených národů, jenž se týká náboženské svobody. Význam deklarace je mimořádný i přesto, že byla přijata pouze jen jako nezávazný právní nástroj. Na jejím základě vznikla řada navazujících mezinárodních smluv a byla vzorem pro úpravu lidských práv v mnoha zemích. Svobodě vyznání se deklarace věnuje hlavně ve výše citovaném článku 18, ve kterém „zakotvuje svobodu myšlení, svědomí a náboženství v podobě tzv. forum internum, dále právo změnit své náboženství nebo víru (právo na proselytismus) a nakonec svobodu projevat své náboženství nebo víru (forum externum).“¹¹ Mimo článek 18 se svobody náboženství dotýká článek 2, zakazující diskriminaci i z důvodů náboženských, článek 26, upravující právo na vzdělání, který řadí mezi cíle vzdělání vzájemné porozumění a snášenlivost mezi náboženskými skupinami. Článek 7 a článek 29¹² taktéž souvisí s problematikou svobody vyznání.

16. prosince 1966 Valné shromáždění přijalo další z dokumentů, upravující mimo jiné, svobodu náboženského vyznání. Je jím Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, který vstoupil v platnost 23. března 1976. Společně s ním byl přijat i Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Oba pakty jsou postaveny na základě vývoje ideologie, který probíhal na půdě Organizace spojených národů od přijetí Všeobecné deklarace lidských práv. Náboženskou svobodu pakt upravuje v článku 18: „(1) Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství. Toto právo zahrnuje v sobě svobodu vyznávat nebo přijmout náboženství nebo víru podle své vlastní volby a svobodu projevat své náboženství nebo víru buď sám nebo ve společenství s jinými, ať veřejně nebo soukromě, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou, zachováváním obřadů a vyučováním. (2) Nikdo nesmí být podroben donucování, které by narušovalo jeho svobodu vyznávat nebo přijmout

¹⁰ Čl. 18 Všeobecné deklarace lidských práv [Citováno dle: ADAMUS, Vladimír (ed.): *Mezinárodní dokumenty o lidských právech*. Praha: Linde, 2000, s. 33.]

¹¹ SPRATEK, Daniel. *Evropská ochrana náboženské svobody*. Brno: L. Marek, 2008, s. 39

¹² Čl. 7 – rovnost před zákonem a právo na ochranu před diskriminací; Čl. 29 – meze lidských práv

náboženství nebo víru podle své vlastní volby. (3) Svoboda projevovat náboženství nebo víru může být podrobena pouze takovým omezením, jaká předepisuje zákon a která jsou nutná k ochraně veřejné bezpečnosti, pořádku, zdraví nebo morálky nebo základních práv a svobod jiných. (4) Státy, smluvní strany Paktu, se zavazují respektovat svobodu rodičů a tam, kde je to možné i poručníků, zajistit náboženskou a morální výchovu svých dětí podle svého vlastního přesvědčení.¹³ První odstavec přebírá podstatu článku 18 Všeobecné deklarace lidských práv s jedním podstatným rozdílem, že již výslovně nemluví o právu změnit náboženství nebo víru. Podle většiny odborníků však pouhá změna formulace neznamená, že by pakt nezaručoval právo na změnu náboženství nebo víry. Druhý odstavec se zabývá donucováním (coercion) ve věcech náboženství. Definice pojmu donucování v paktu chybí, lze však usuzovat, že se jedná nejen o fyzické násilí, ale i o lehčí formy ovlivňování, jako např. společenské odsouzení nebo vyloučení. Donucování ve věcech náboženských pakt zakazuje. Třetí odstavec stanovuje meze náboženské svobody; podle něj může být svoboda náboženství omezena pouze na základě a v mezích zákona a to pouze v případě, je-li toto omezení nutné k ochraně veřejné bezpečnosti, pořádku, zdraví nebo morálky nebo základních práv a svobod jiných. Odstavec čtvrtý zakotvuje právo rodičů rozhodovat o náboženské a mravní výchově svých dětí a usměrňovat děti při výběru náboženství.

Roku 1962 byla v reakci na tzv. epidemii svastiky zahájena snaha o úpravu náboženské svobody. Komise pro lidská práva dostala za úkol sestavit dva dokumenty: deklaraci a mezinárodní úmluvu. Postupem času snaha o sestavení mezinárodní úmluvy slábla a roku 1972 rozhodlo Valné shromáždění OSN soustředit se pouze na přípravu deklarace. 25. listopadu 1981 byla vyhlášena Deklarace o odstranění všech forem nesnášenlivosti a diskriminace založených na náboženství a víře. Tato deklarace určuje jakýsi minimální standard ve věcech náboženské svobody i přesto, že je nezávazná. Zakotvuje především svobody již zmiňované v předchozích dokumentech a upravuje je pro aktuální potřeby. Přestože lze Deklaraci posoudit jako dosti dobře zpracovaný dokument, lze spatřovat i její vady. Vágnost pojmů „nesnášenlivost“ a „diskriminace“ vede

---

¹³ Český překlad citován podle: KOHNOVÁ, Jana (ed.). *Člověk a lidská práva*. Praha: Horizont 1969, s. 46.

k tomu, že se pro oboje používá výraz „promiscue“. Nedostatečně je zde vymezen zákaz diskriminace a výrazným nedostatkem je také absence ustanovení a podněcování k náboženské nesnášenlivosti.¹⁴

Svobodu náboženství zakotvují i další dokumenty přijaté na půdě Organizace spojených národů, mimo jiné se jedná o celou řadu úmluv např. Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidy, Úmluva o právním postavení uprchlíků, či deklarativních aktů, mezi něž řadíme např. Deklaraci OSN o právech osob náležejících k národnostním, etnickým a náboženským menšinám. Tyto dokumenty mimo svobody vyznání upravují také celou škálu lidských práv.

2.3. Svoboda vyznání v mezinárodních dokumentech na evropské úrovni

Nejvyspělejším regionálním systémem ochrany lidských práv, jež zahrnuje i ochranu svobody vyznání, je v současné době evropské právo. Ochrana je zde zajišťována celou řadou dokumentů, které jsou přijímané jednak Radou Evropy, jednak Organizací pro bezpečnost a spolupráci v Evropě a též Evropskou unií.

2.3.1. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Základním dokumentem upravujícím svobodu náboženského vyznání v rámci Rady Evropy je Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod¹⁵ přijatá roku 1950. Právní komise Poradního shromáždění Rady Evropy se při tvorbě Úmluvy nechala inspirovat seznamem práv vycházejícím ze Všeobecné deklarace lidských práv, a poté se zaměřila na nutnost přijetí

---

¹⁴ SPRATEK, Daniel. *Evropská ochrana náboženské svobody*. Brno: L. Marek, 2008, s. 44-57

¹⁵ Dále jen „Úmluva“

kontrolního mechanismu umožňujícího individuální stížnosti. Novou institucí řešící tyto stížnosti měl být Evropský soud pro lidská práva, jelikož Mezinárodní soudní dvůr může přijímat pouze podání států. Tento soud zahájil svou činnost až roku 1959 poté, co byla splněna podmínka vyžadující, aby se nejméně osm států podřídilo soudní kontrole, čehož se docílí přijetím prohlášení a podřizení se jeho jurisdikci.¹⁶ Podle původního znění Úmluvy se kontrolní mechanismus skládal vedle Soudu ještě z Evropské komise pro lidská práva, které bylo svěřeno projednávání stížností zaslaných jednotlivci a jejich případné smírné řešení. Po projednání Komise předložila stížnosti Soudu, který krom těchto stížností projednával i ty, které mu předložil některý smluvní stát. Tento systém však byl příliš pomalý a vyžádal si změnu uskutečněnou Protokolem č. 11 k Úmluvě.

Evropská Úmluva nese dva primáty: je první regionální lidskoprávní úmluvou a současně první závazný mezinárodní dokument obecné ochrany lidských práv. Hlavně svou právní závazností se liší od starší Všeobecné deklarace lidských práv a svobod, která i přes svou nepopiratelnou autoritu má pouze právně nezávazný charakter. Z tohoto důvodu jsou v Úmluvě začleněna jen práva a povinnosti mající individuální charakter, který je možné dostatečně přesně formulovat a tím pádem i účinně vynucovat.¹⁷

Právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství je v úmluvě zakotveno v článku 9 odstavec 1. „Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání; toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním náboženských úkonů a zachováváním obřadů.“¹⁸ Toto právo slouží jako *lex generalis* pro další lidská práva z něj vycházející, jako například svoboda projevu, svoboda sdružování a pokojného

---

¹⁶ ČERNÁ, Dagmar. *Standard lidských práv v Evropě: Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*. Praha: Eva Roztoková-IFEC, 2009, s. 14-21

¹⁷ SPRATEK, Daniel. *Evropská ochrana náboženské svobody*. Brno: L. Marek, 2008, s. 59-70

¹⁸ Anglický autentický text článku 9 odst. 1 zní takto: „Everyone has the right to freedom of thought, conscience and religion; this right includes freedom to change his religion or belief and freedom, either alone or in community with others and in public or private, to manifest his religion or belief, in worship, teaching, practice and observance.“ Autentický text dostupný: <http://en.wikipedia.org/wiki/Article_9_of_the_European_Convention_on_Human_Rights>

shromažďování, proto se tento článek ve svém obecném znění aplikuje velmi zřídka.¹⁹

Přestože se svoboda vyznání dotýká především náboženství jednotlivce, zahrnuje také právo svou víru projevat sám nebo s jinými, v soukromí či společně s těmi, kteří sdílejí stejné přesvědčení. Úmluva zmiňuje několik forem, kterých může projev náboženství nabývat, a to konkrétně bohoslužbu, vyučování, provádění náboženských úkonů a zachovávání obřadů. Svoboda chráněna tímto článkem slouží vedle věřících, hlavně také ateistům, skeptikům a agnostikům, protože nezaručuje jen právo náboženství projevat, ale také žádné neprojevovat.²⁰

Ve druhém odstavci téhož článku jsou formulována omezení, jímž může svoboda vyznání podléhat. „Svoboda projevat náboženské vyznání a přesvědčení může podléhat jen omezením, která jsou stanovena zákony a která jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“²¹ Konečná verze druhého odstavce článku 9 neobsahuje některé z důvodů k omezení náboženské svobody, které můžeme nalézt v jiných článcích např: „národní bezpečnost“ či „územní celistvost“. Tvůrci Úmluvy přikládali svobodě vyznání značnou důležitost, proto právo mít a měnit náboženství nelze ze strany státu omezit žádným způsobem, lze omezit pouze „projevování“ náboženství a to jen ve velmi omezené míře.

Zajímavostí je, že Turecko ani Švédsko při ratifikaci Úmluvy nečinily výhradu k článku 9, ač jim to bylo umožněno. Z obavy před desekularizací státu islámskými fundamentalisty Turecko již v průběhu přípravných prací k článku 9 předložilo návrh na připojení doložky, která by se týkala omezení působnosti smluvního textu na již existující národní právní úpravu. Švédsko ve snaze o udržení přednostního postavení luterské církve předložilo podobný návrh jako

---

¹⁹ ČAPEK, Jan. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod: Komentář s judikaturou. 1. část-Úmluva*. Praha: Linde Praha, a.s., 2010, s. 419.

²⁰ SCHEU, Harald Christia. Řidičský průkaz a turban. Náboženský symbol z pohledu Evropského soudu pro lidská práva. *Jurisprudence*, 2009, roč. 18, č. 2, s. 36

²¹ Anglický autentický text článku 9 odst. 2 zní takto: „Freedom to manifest one's religion or beliefs shall be subject only to such limitations as are prescribed by law and are necessary in a democratic society in the interests of public safety, for the protection of public order, health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others.“ Autentický text dostupný: <http://en.wikipedia.org/wiki/Article_9_of_the_European_Convention_on_Human_Rights>

Turecko. Avšak ani jeden z těchto návrhů nebyl zpracován. Norsko bylo jediným státem, který učinil výhradu při ratifikačním procesu k článku 9 Úmluvy. Tato výhrada byla učiněna roku 1952 v souvislosti s norskou netolerancí jezuitského řádu, která byla zakotvena v článku 2 v té době platné norské ústavy z roku 1814. Situace se však radikálně změnila v roce 1956 v důsledku přijetí nové ústavy a Norsko nadále nemělo důvod pro lpění na odpovídající výhradě a tu tedy odvolalo.²²

Z článku 59 vyplývá, že Úmluva představuje uzavřený systém a je tedy přístupná jen členům Rady Evropy, v dnešní době však ratifikace představuje jednu z podmínek členství v Radě.

2.3.2. Listina základních práv Evropské unie

Dalším z velmi důležitých dokumentů týkajících se ochrany náboženské svobody na evropské úrovni je bezesporu Listina základních práv Evropské unie²³, také dříve nazývaná Charta základních práv Evropské unie. Vyhlášením v Úředním věstníku Evropské unie se pro ni začíná používat dnešní název. Navzdory zakotvení lidských práv v primárním právu Evropského společenství postupně sílila potřeba jasného zakotvení základních práv a jejich obsahu pro občany Evropské unie. Práva byla zakotvena právě prostřednictvím Listiny základních práv EU, která byla slavnostně vyhlášena formou společné deklarace Evropského parlamentu, Komise a Rady v rámci konference v Nice 7. prosince 2000. Jde vlastně o politickou deklaraci, není tedy právně závazná, to však neznamená, že by nebyla důležitá. Jedná se o zatím nejrozsáhlejší katalog základních práv na mezinárodní úrovni, vedle práv ochraňovaných jinými dokumenty mezinárodního práva jsou zde upravena také nová práva specifická pouze pro seskupení států Evropské Unie. Typická je pro Listinu základních práv EU také originální vnitřní struktura. Klade důraz „na rovné hodnotové postavení všech práv vyjadřujících jednotné pojetí kvalit lidského života, které jednotlivá

---

²² SPRATEK, Daniel. *Evropská ochrana náboženské svobody*. Brno: L. Marek, 2008, s. 63-70

²³ Dále jen „Listina základních práv EU“

práva svým obsahem znamenají²⁴ a zároveň upouští od klasického nadřazeného postavení osobnostních a politických práv nad právy hospodářskými, sociálními a kulturními.

Pojem „lidská práva“ je v rámci Evropské unie nahrazen pojmem „základní práva“, využívá se ho jak v judikatuře, tak i v legislativě orgánů. Původně výraz používal Evropský soudní dvůr a v návaznosti na jeho rozsudky jej začalo používat i v primárním právu Společenství.²⁵ V podstatě lze oba tyto výrazy označit za synonyma. Naše Listina základních práv a svobod se, jako řada dalších evropských vnitrostátních dokumentů upravujících lidská práva, přiklání k pojmu „základní práva“ a ten také užívá.

Listina základních práv EU se skládá z Preambule a 54 článků. Pro svobodu vyznání je zásadní článek 10 upravující „svědomí a náboženské vyznání“, který spadá do rozsáhlé hlavy druhé s názvem „Svobody“. První odstavec klasicky vymezuje hranice svobody náboženství, jako novinku přináší právo odmítnout vojenskou službu z důvodů svědomí, čímž se liší od jiných mezinárodních dokumentů zabývajících se stejnou problematikou. Zvláštní význam má čl. 52 odst. 1²⁶, který představuje limity omezení práv. Tvůrci namísto komplikovaného formulování omezení u jednotlivých práv upřednostnili zavedení obecné klauzule. Jednotlivá ustanovení Listiny základních práv EU tedy omezení daných práv neobsahují (na rozdíl od Evropské úmluvy).²⁷

---

²⁴ ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. 2. vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2008, s. 201 – 220.

²⁵ TICHÝ, Luboš; ARNOL, Rainer; SVOBODA, Pavel; ZEMÁNEK, Jiří; KRÁL, Richard. *Evropské právo*, C.H. Beck, Praha, 2004, str. 114-117

²⁶ Čl. 52 odst. 1 Listiny základních práv EU: „Každé omezení výkonu práv a svobod uznaných touto listinou musí být stanoveno zákonem a respektovat podstatu těchto práv a svobod. Při dodržení zásady proporcionality mohou být omezení zavedena pouze tehdy, pokud jsou nezbytná a pokud skutečně odpovídají cílům obecného zájmu, které uznává Unie, nebo potřebě ochrany práv a svobod druhého.“

²⁷ ČERNÁ, Dagmar. *Standard lidských práv v Evropě: Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*. Praha: Eva Roztoková-IFEC, 2009, s. 94-97

2.3.3. Vztah Listiny základních práv Evropské unie k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a svobod

Vztah těchto dvou dokumentů upravující lidská práva je zřejmý již ze samotných ustanovení Listiny základních práv EU. V pátém odstavci Preambule Listina vyjadřuje podporu práv vyplývajících z ústavních tradic a mezinárodních závazků. Jmenovitě uvádí jako zdroj mimo jiné i Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod. Většina Listiny základních práv EU shrnuje obsah již existujících dokumentů upravujících lidská práva, tedy vytváří zcela nové právo jen z části. Touto tvorbou reflektuje vývoj společnosti a technický pokrok.

Prostřednictvím článku 52, odstavec 3 Listiny základních práv EU došlo k inkorporování práva z Evropské úmluvy do Listiny. „Pokud tato listina obsahuje práva odpovídající právům zaručeným Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod, jsou smysl a rozsah těchto práv stejné jako ty, které jim přikládá uvedená úmluva. Toto ustanovení nebrání tomu, aby právo Unie poskytovalo širší ochranu.“²⁸ Tento článek má klíčový význam při vykládání práv zaručených oběma dvěma dokumenty. Právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženské vyznání se vyskytuje v obou listinách takřka v totožném znění.

3. Vztah státu a církve

V této kapitole se zaměřím na vymezení vztahu státu a církve. Zvláštní pozornost upřu směrem k rozdílům mezi sekulárním, laickým a nábožensky neutrálním státem, jejichž pochopení je důležité pro proniknutí do celé

---

²⁸ Listina základních práv Evropské unie, vyhlášena v Úředním věstníku Evropské unie pod č. 2007/C 303/01 dne 14. Prosince 2007

problematiky vztahu. Dále nelze opomenout úpravu vztahu církve a státu v našem právním řádu, které věnuji další část kapitoly. Kromě moci zákonodárné se na formování vztahů mezi církvemi, náboženskými společnostmi a státem podílí moc soudní prostřednictvím nálezů Ústavního soudu, kterými se zabývám konkrétně.

3.1. Tři základní pojetí vztahu církvi, náboženských společností a státu

Z pohledu vztahu státu s církvemi nebo náboženskými společnostmi lze rozlišit tyto tři základní pojetí: církevní stát, sekulární stát, pluralistický model státu.²⁹

Prvním pojetím je tedy církevní stát, tedy stát, jehož právní řád určuje státní náboženství. V takovémto uspořádání má církev výsadní postavení a hledí se na ni jako na jeden ze základních pilířů fungující a prosperující společnosti.³⁰ Typickým představitelem tohoto pojetí je Velká Británie s její anglikánskou církví³¹, v jejímž čele stojí britský monarcha, který má titul *Supreme Governor* (nejvyšší panovník) nebo také *Defensor Fidei* (ochránce víry). Jak lze vidět na příkladu Velké Británie, je pro církevní stát typické prolínání struktur církve a státu, s čímž je spojené oficiální uznání církve a její výrazná podpora ze strany státu.

Opakem státu církevního je stát sekulární, tedy pojetí, dle něhož jsou náboženství a politika dvě různé složky, založené na jiných principech a neměly by se vzájemně prolínat. Snaha o oddělení těchto dvou složek může být až extrémní. Thomas Jefferson je spojován s příměrem, ve kterém tvrdí, že by mezi

---

²⁹ MONSMA, S. V., SOPER, J. C. *The Challenge of Pluralism – Church and State in Five Democracies*. 2. vyd. Spojené státy: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2009

³⁰ MONSMA, S. V., SOPER, J. C., *The Challenge of Pluralism – Church and State in Five Democracies*. 2. vyd. Spojené státy: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2009. s. 11

³¹ Anglicky „Church of England“, mimo Velkou Británii však více používané „The Anglican Church“

nimi měla stát zeď, jež by je neproniknutelně oddělovala.³² Podstatou tohoto pojetí je, aby stát vystupoval vůči náboženství neutrálně. Dle některých pramenů lze sekularismus dělit na negativní a pozitivní (přátelský). Přátelský sekularismus se zakládá na tom, aby se stát nevměšoval do záležitostí svěřených církvi a hlavně do vnitřních záležitostí církve.

Posledním pojetím je pluralistický model státu. Jak už název napovídá, jeho podstatou je mnohost státně uznávaných náboženství, kterým se stát snaží zajistit maximální svobody, aniž by některé z nich zvýhodňoval nebo naopak znevýhodňoval. Tento model vychází z předpokladu rovnosti všech náboženských tradic. „Pluralismus je otázkou politického respektu ze strany státu k mnoha pohledům na svět, které zastávají nejrůznější instituce, jež tak naplňují různorodé potřeby svobodné společnosti.“³³

3.2. Sekulární a laický stát, neutralita

Pojmy sekulární stát, laický stát a neutralita jsou často zaměňovány nebo používány jako synonyma, přesto jsou mezi nimi drobné významové odchylky. Jedno však mají společné a to, že vyjadřují vztah státu, církve a jiných náboženských ideologií. Vztah státu a církve se v průběhu dějin vyvíjel dynamicky. V souvislosti s touto dynamikou se snažil Evans blíže definovat vývoj sekularizace: „V tomto vztahu byl vždy stát silnějším partnerem oproti církvi, jejíž role se stále zmenšovala. Jinak řečeno stát se stává stále více sekulárním.“³⁴ Důležitou otázkou každého státu a náboženství je, jak a do jaké míry se má náboženství podílet na chodu státu a naopak nakolik má stát podporovat náboženství. Odpovědi se snažilo a dále snaží nalézt moderní myšlení, jehož součástí je i teorie sekularizace.

---

³² HUTSON, J.H. *The Founders on Religion – a book of quotations*. Oxford: Princeton University Press, 2005. s. 62

³³ MONSMA, S. V., SOPER, J. C., *The Challenge of Pluralism – Church and State in Five Democracies*. 2. vyd. Spojené státy: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2009. s. 12

³⁴ EVANS, J.A., Government Support of the Church in the Modern Era, *Journal of the Law and Religion*, 1998-1999, č. 2, str. 517

Neutrální stát neupřednostňuje žádné náboženství nebo jinou ideologii, není jimi vázán a zároveň musí umožnit jejich existenci bez jakékoliv diskriminace.³⁵

Termín laický stát není v odborné literatuře příliš využíván. Hendrychův právní slovník³⁶ toto spojení vůbec nezná. Laický znamená: „neodborný, světský, necírkevní.“³⁷ Tento význam by však poukazoval pouze na jednu část výkladu spojení laický stát a to na neutralitu náboženskou, tu však nelze oddělit od druhé složky, jíž je neutralita ideologická. Stát neutrální v žádném případě neznamena stát ateistický. Ateismus je ideologií, která se stejně jako jiné ideologie váže na stát a tím se stává ideologií státní. Ateismus tak nemůže být státem preferován, tím by se dostal do rozporu s požadavkem nevázaní státu na žádnou ideologii a tím i státní neutralitou. Pojem laický má vyjadřovat nevměšování státu do věcí církve, což se dá považovat jako neoptimálnější vztah těchto dvou. Slovo laický se používá jako protiklad k „duchovnímu“ stavu. V zahraniční literatuře lze význam tohoto slova nalézt ve všeobecně uznávaném Blakově právní slovníku, který ho vykládá jako „necírkevní, či neduchovní“³⁸. Pojem „laicismus“ poprvé použil v roce 1871 francouzský politik a pedagog Ferdinand Buisson při svých snahách o zesvětštění školství a o zrušení výuky náboženství na státních školách.³⁹

Laický stát vystupuje jako protipól ke středověké koncepci teokratického státu, kde byla jedna z církví státem podporována a ochraňována a politika byla úzce propojena s náboženstvím. Vrcholnou formou teokracie byla hierokracie, neboli vláda vrstvy duchovních a kněží. Někteří autoři pro hierokracii používají výraz „čistá teokracie“⁴⁰. Dnes už jsou zástupci takového uspořádání výhradně

---

³⁵ MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. Neutralita, sekularizmus a laický stát. *Acta Iuridica Olomouciensis*, 2010, roč. 5, č. 2, s. 73.

³⁶ HENDRYCH, D. a kol. *Právní slovník*, Praha 2009 [online]. Dostupné z: <<http://www.beck-online.cz>>

³⁷ Dle online slovníku, dostupný na: <http://www.slovník-cizich-slov.cz/>, cit. dne 21.2.2014

³⁸ GARNER, B. *Black's law dictionary*. 8. vyd. Minnesota: West and Thomson business, 2004

³⁹ Francie byla na začátku 20. století rozdělena na dva nesmiřitelné tábory *klerikálů* (stoupenců konkordátu z roku 1801) a *republikánů*. V důsledku těchto vnitřních bojů byly sociální vztahy ve značném napětí. Roku 1905 byl přijat důležitý zákon o odluce církve a státu, který tyto boje ukončil prosazením zásad laicismu. Od ústavy z roku 1946 je Francie *laickou republikou* (*république laïque*).

⁴⁰ JONES, L. *Encyclopedie of Religion – Volume 13*. 2. vyd. Michigan: Thomson Gale, 2005. s. 9

státy muslimské např. Jemen, Súdán, Omán nebo Irák. Zajímavostí je, že typicky muslimské jazyky, jako je arabština nebo perština, nemají přesný ekvivalent pro slovo „světský“. Původ tohoto lze hledat v odlišné mentalitě a neschopnosti oddělit oblast náboženskou a světskou. Náboženství je provázáno s každodenním životem takovým způsobem, že je bráno jako samozřejmost a nelze ho odloučit.⁴¹

Slovníkový význam slova sekularizace napovídá o synonymitě k laicitě. Sekularizace znamená zesvětštění, laicizaci, omezování církevního vlivu.⁴² Meulemann definuje sekularizaci takto: „Sekularizace znamená, že „druhý svět“ ztrácí svou důležitost ve prospěch „tohoto světa“⁴³. Dle Heramna Lübbe znamená, že se „věc, území či instituce vyjme či uvolní z církevně-duchovní observance a vlády“⁴⁴. Sekularizace je složitý proces, při kterém se odděluje politický řád a náboženství (křesťanské) a vede k náboženské neutralitě. Je spojován s přechodem k „modernímu státu“, který káže „odnáboženštění“.

Na začátku 12. století, v období boje o investituru, byly položeny základy sekularizace v souvislosti s rozdělováním oblastí na „duchovní“ a „státní“. René Rémond však spatřuje počátek až ve Velké francouzské revoluci, protože do roku 1789 bylo náboženství pevně svázáno s životem jednotlivců i celé společnosti.⁴⁵ Slovo sekularismus se odvozuje od slova saeculum, jež v původním významu označuje staletí, ale vývojem byl tento úzký význam rozšířen na „vše, co je zahrnuto v čase jako opaku věčnosti“.⁴⁶ V dnešní době sekularizovaná Evropa působí dojmem, že křesťanství svůj vliv ztrácí nebo už dokonce ztratilo, ale opak je pravdou. Jako důkaz můžeme například uvést problematiku vstupu muslimského Turecka do Evropské unie, která je tvořena převážně státy s křesťanskými kořeny. Evropa povýšila sekularismus na své nové „náboženství“,

---

⁴¹ NOVOTNÝ, T.: *Přicházejí*. Praha, Oliva, křesťanské nakladatelství, 1992. s. 50-53

⁴² Dle online slovníku, dostupný na: <http://www.slovník-cizich-slov.cz/>, cit. dne 21.2.2014

⁴³ Meulemann, H. Enforced Secularization - Spontaneous Revival? Religious Belief, Unbelief, Uncertainty and Indifference in East and West European Countries 1991-1998. *European Sociological Review*. 2004, č. 1

⁴⁴ BÖCKENFÖRDE, Ernst Wolfgang. Vznik státu jako proces sekularizace. In HANUŠ, Jiří (ed.), *Vznik státu jako proces sekularizace: Diskuze nad studií Ernsta-Wolfganga Böckenfördeho*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, s. 8.

⁴⁵ RÉMOND, René. *Náboženství a společnost v Evropě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 15.

⁴⁶ HALAS, František. X. Sekularizace v Evropě od osvícenství po dnešek. In HANUŠ, Jiří (ed.), *Vznik státu jako proces sekularizace: Diskuze nad studií Ernsta-Wolfganga Böckenfördeho*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, s. 41.

kteří zatím pouze kritizují ostatní náboženské identity a zdráhá se vytvořit svůj vlastní systém pozitivních hodnot.⁴⁷

Podle mnoha autorů je důležité, aby si sekularizované státy našly náhradu za náboženské přesvědčení, jehož oddělením od státu vznikla mezera, kterou je potřeba zaplnit. Kateřina Šimáčková prohlašuje, že je třeba právo doplnit o další normativní systém, protože samostatné právo může stanovit pravidla chování a může ochránit společnost před protiprávními excesy jednotlivců. Co však nemůže, je neméně důležité dlouhodobé zakotvení pravidel chování, která nejsou sankcionována státem, ale jsou součástí hodnotového žebříčku společnosti.⁴⁸

Kde tedy hledat niance mezi laickým státem a státem sekularizovaným? Prameny se v této otázce rozcházejí. Jak už bylo řečeno, někteří odborníci tyto pojmy shledávají za synonymické, jiní však spatřují drobné rozdíly. Sekulární stát uznává všechna náboženství a upravuje jejich postavení tak, že jim určuje práva a povinnosti. Naproti tomu laický stát uznává náboženské organizace, avšak neposkytuje věřícím žádná privilegia. Kombinace těchto dvou názorů, zastávaná některými odborníky, tvrdí, že v dnešní době tyto pojmy splývají, ale nebylo tomu tak vždy. Sekularizace se prohloubila odebráním některých církevních úkolů, například vzdělávání, a tím zúžila sféru církevního vlivu.

3.3. Úprava vztahu církve a státu v právním řádu České republiky

Pro vymezení náboženské svobody a jejích hranic je potřeba hledat souvislost se základní právní úpravou, která vymezuje vztah státu a církví a církevních společností. Česká republika se v tomto ohledu, stejně jako jiné

---

⁴⁷ NEŠPOR, Zdeněk R. Sekularizace politiky a veřejné sféry a jejich nebezpečí: Několik podnětů sociologie náboženství. In HANUŠ, Jiří (ed.), *Vznik státu jako proces sekularizace: Diskuze nad studií Ernsta-Wolfganga Böckenfördeho*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, s. 109 – 112.

⁴⁸ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. Ideologická neutralita státu a postavení církví v České republice. *Revue církevního práva*, 3/2006, č. 35, s. 193 – 202.

liberálně-demokratické republiky inspirované tradicemi Francouzské revoluce, považuje za laický stát a neuznává státní církev.

Za základ celé úpravy musíme považovat mezinárodní smlouvy a hlavně Listinu. Článek 2 odst. 1 Listiny, říká, že „Stát je založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání.“⁴⁹ Jedná se o jednu z tzv. „antitotalitárních pojistek“⁵⁰. Kromě čl. 2 Listina dále upravuje právo církví a církevních společností spravovat si své vlastní záležitosti bez závislosti na státních orgánech, zejména aby si ustanovovaly své orgány, ustanovovaly své duchovní, zřizovaly řeholní či jiné církevní instituce.⁵¹ Tato práva náleží tedy právnickým osobám, nikoliv jednotlivcům. Kolektivní práva příslušníků jsou prostřednictvím těchto osob uskutečňována. Dle principu rovnosti žádná taková právnická osoba nesmí být diskriminována nebo zvýhodňována vůči ostatním.⁵²

3.3.1. Zákon o církvích a náboženských společnostech

Prakticky všechny ústavní principy týkající se svobody vyznání a církví a náboženských společností jsou upraveny zákonem o církvích a náboženských společnostech⁵³. Tento zákon je svou povahou průřezový právní předpis, což znamená, že upravuje všechny oblasti vztahů státu a církví a náboženských společností, jako například ústavní garanci svobody náboženského vyznání, jak v individuální tak kolektivní úrovni, určuje způsob výkonu státní správy v oblasti náboženství, dotýká se financování církví a ochrany před nebezpečnými náboženskými organizacemi apod. Přestože je Česká republika označována jako ateistická země, právní témata spjatá s náboženstvím jsou zde politicky i společensky velmi atraktivní. „Církevní zákon představuje hlavní pramen

---

⁴⁹ Zákon č. 2/1993 Sb., Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů. (dále též jen „Listina“)

⁵⁰ KLÍMA, K. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. s. 608

⁵¹ Čl. 16 odst. 2 Listiny

⁵² PAVLÍČEK, Václav. *O české státnosti, Úvahy a polemiky, 3/ Demokratický a laický stát*, Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum Praha 2009, s. 187-191

⁵³ Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů

českého konfesního práva na zákonné úrovni.⁵⁴ Je nutné taky zmínit rozdíl mezi církevním a konfesním právem. Pod pojmem konfesní právo se rozumí „právní obor, jehož předmětem je úprava svobody náboženského vyznání individuální i kolektivní, vztahu státu a církvi a náboženských společností a jejich působení.“⁵⁵ Právem církevním rozumíme „autonomní systém vnitřních předpisů jednotlivých církví a náboženských společností.“⁵⁶ Právo církví katolické a pravoslavné je nazýváno právem kanonickým.

Oproti církevnímu zákonu z roku 1991 nový církevní zákon č. 3/2002 Sb. obsahuje velmi mnoho ustanovení, která zvyšují nároky na administrativu církví a zatěžují je novými povinnostmi vůči státní správě. To zvedlo vlnu odporu a kritiky ze strany velkých etablovaných církví. Z pohledu menších subjektů však je zákon nezajímavý, a to kvůli přibližně desetitisícovému cenzu osob k nim se hlásících, jež je podmínkou pro přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv církve nebo jiné náboženské společnosti oprávněné vstupovat do veřejnoprávní sféry.⁵⁷ „Další podmínkou pro získání oprávnění k výkonu zvláštních práv je rovněž každoroční zveřejňování výroční zprávy o své činnosti za kalendářní rok.“⁵⁸ Tato povinnost se nevztahuje jen na nově registrované subjekty, ale i na další, které již jsou dotované ze státního rozpočtu. V této otázce se dostal zákonodárce do pře s Českou biskupskou konferencí, která se zveřejňováním zprávy nesouhlasila a tvrdila, že jde o zavádění nových administrativních opatření a kontrol vůči církvi. Pro samotnou registraci subjektu podle církevního zákona stačí podpis 300 osob k němu se hlásících. Toto ustanovení pomohlo k rozvoji a zviditelnění nejrozmanitějších náboženských subjektů u nás působících, i když tato registrace představuje pouze malou výhodnost pro subjekty, které nevidí do

---

⁵⁴ KŘÍŽ, Jakub. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2011, s. 1

⁵⁵ Tamtéž s. 1-2

⁵⁶ Tamtéž s. 1-2

⁵⁷ Zákon č. 3/2002 Sb., § 11 odst. 4 písm. a): „Návrh na přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv podle § 7 odst. 1 písm. a) až d) musí obsahovat a) v originále podpisy tolika zletilých občanů České republiky nebo cizinců s trvalým pobytem v České republice hlásících se k této církvi a náboženské společnosti, kolik činí nejméně 1 promile obyvatel České republiky podle posledního sčítání lidu“

⁵⁸ PŘIBYL, Stanislav. Význam nálezu Ústavního soudu ČR č. 4/2003 Sb. pro vývoj vztahů státu a církvi v ČR. *Revue církevního práva*, 2004, roč. 3, č. 29, s. 206

budoucná velkou nadějí splnění podmínek pro získání výhodných zvláštních práv.⁵⁹

3.3.2 Česká republika jako laický stát a sekulární stát

Jak vychází z čl. 2 odst. 1 Listiny je Česká republika založená na principu laického státu. Je také jasné, že Česká republika musí přijímat náboženský pluralismus, to znamená, především nesmí znevýhodňovat či naopak zvýhodňovat bezdůvodně některý z náboženských směrů. Ústavní soud České republiky jako orgán ochrany ústavnosti se již v několika případech zabýval postavením církví a náboženských společností ve vztahu ke státu. Zásadním rozhodnutím v tomto směru je bezesporu náleží Pl. ÚS 6/02, ve kterém Ústavní soud striktně určuje pojetí vztahu církví, náboženských společností a státu: „Česká republika je založena na principu laického státu.“⁶⁰ O správnosti takové formulace je možno polemizovat, neboť laický stát je pouze doktrinálním pojmem, nezmiňuje se o něm žádný právní předpis České republiky ani není zmíněn Ústavou či Listinou. Podle Tretery by bylo daleko příhodnější používat místo pojmu laický pojmy neutrální nebo světský.⁶¹ Zásada pluralismu je dále rozvedena v čl. 15 odst. 1 a čl. 16 Listiny stanoví, že svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je zaručena a že každý má právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání.

Přesto, že Ústavní soud v náleží Pl. ÚS 6/02 prohlašuje o České republice, že je založena na principu laického státu, je tento výraz sporný, jak už jsem zmiňoval výše. V zahraničí je Česká republika považována za sekularizovaný stát. Velmi příhodné je označení procesu sekularizace jako „privatizace náboženství“.⁶² Toto označení velmi dobře vystihuje procesy probíhající při oddělování víry a náboženství od státu, jehož součástí je i vzdání se státní finanční podpory některými církvemi nebo náboženskými společnostmi. Znakem sekularizace je zásada, že žádná ideologie ve státě nemůže být výlučná a stát se

⁵⁹ PŘIBYL, Stanislav. *Konfesionálněprávní studie* – Brno: L. Marek, 2007. s. 164-177

⁶⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 27. 11. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 6/02

⁶¹ TERETERA, J. R. *Stát a církev v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2002. s. 17

⁶² BADER, V. *Secularism or Democracy*. Amsterdam University Press, 2007. s. 44

s ní nesmí svazovat, ale musí respektovat ideologickou pluralitu, nesmí se vázat ani na náboženské vyznání, ani na ateismus, a to i když je značná část obyvatelstva ateistická nebo mezi věřícími určitá církev převažuje.⁶³ Stát má také povinnost svou ideologickou neutralitu na svém území chránit a vynucovat.

3.3.3 Problémy smlouvy se Svatým stolcem

Představitelé České republiky a Svatého stolce přesvědčení o důležitosti a prospěšnosti úpravy vztahů mezi státem a katolickou církví se dohodli, vyjadřující společnou vůli zabezpečit spolehlivou a harmonickou spolupráci těchto dvou stran, připravili a 25. července 2002 také podepsali smlouvu, která tyto poměry měla upravovat. Parlament České republiky se měl vrátit k projednávání podepsané smlouvy se Svatým stolcem v lednu 2003. Tato smlouva výrazným způsobem mění principy zakotvené v zákoně č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností. To však přineslo řadu právních a politických problémů. Smlouva mimo jiné také upravovala řadu vnitrostátních otázek, jejichž úprava náleží do působnosti zákonodárního sboru nebo výkonné moci ČR. Charakteristickým problémem se stal například již schválený záměr nového občanského zákoníku, který předpokládal jako obligatorní formu vzniku manželství sňatek civilní. V případě vstupu v platnost, by pak měla smlouva přednost před občanským zákoníkem v oblasti uzavírání manželství, což lze považovat za vážný zásah do zákonodárné suverenity. Smlouva je prakticky jednostranná, neboť České republice nic nepřináší. Církev se zavazuje jen zdánlivě.⁶⁴ Ústavní soud ke smlouvě přihlížel při rozhodování o zrušení některých ustanovení zákona č. 3/2002 Sb. o církvích a náboženských společnostech.

Ratifikací smlouvy by Česká republika uznala Svatý stolec jako subjekt mezinárodního práva veřejného a přiznávala by, že právo může vytvářet nejen

---

⁶³ ČR jako sekulární stát. [online]. Citováno dne 3. 2. 2014. Dostupné z: <<http://www.ius-wiki.eu/ustavni-pravo/pfuk/ustavko/zkouska/otazka-8>>

⁶⁴ Čl. 3 odst. 2 Smlouvy mezi ČR a Svatým stolcem: „Svatý stolec zabezpečí shodu hranic římskokatolických diecézí a apoštolských administratur, stejně jako řeckokatolických eparchií a exarchátů existujících v České republice se státními hranicemi České republiky.“ - Článek lze jen těžko rozumět, jelikož žádné římskokatolické diecéze nepřekračují hranice státu a apoštolské administratury v současné době v České republice nemáme.

stát, ale i katolická církev. Smlouva je druhem konkordátu⁶⁵, který má za cíl posílit postavení katolické církve v České republice, které by bylo výrazně diskriminační vůči ostatním církvím a náboženským společnostem, jejichž obecná úprava je obsažena v zákoně č. 3/2002 Sb. o církvích a náboženských společnostech. Smlouva koliduje s článkem 1 Ústavy, podle něhož je Česká republika svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát a s článkem 2 odstavec 1 Listiny, podle něhož je státem založeným na demokratických hodnotách a nesmí se vázat na náboženské vyznání ani jinou ideologii, čímž vzbuzuje pochybnosti o její ústavnosti.⁶⁶

Věcné i právní vady smlouvy se Svatým stolicem by její ratifikaci ovlivnily postavení státu takovým způsobem, že by přestal být laickým a neutrálním státem a postavení katolické církve by se výrazně blížilo postavení církve státní. To by však bylo v rozporu s přesvědčením většiny společnosti a byla by tím zvýhodněna menšina, jejíž organizační struktura není založena na demokratických principech.⁶⁷ Také dopad na státní rozpočet by měl značný dosah, ačkoliv to zastánci smlouvy popírají. Dalším výrazným zásahem do svrchovanosti státu je to, že smlouva do budoucnosti vylučuje možnost rozhodnout o odluce církve a státu.

3.4. Vztah státu a církví v judikatuře Ústavního soudu

Vztah státu, církví a náboženských společností je v České republice, jak už jsem zmiňoval v předchozích kapitolách, upraven především mezinárodním právem a v Listině základních práv a svobod. Na zákonné úrovni lze mluvit hlavně o zákoně č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností. Na sjednocení výkladu těchto vztahů se významně podílel i Ústavní soud ve svých nálezech, o kterých budu pojednávat

---

⁶⁵ Konkordát (lat. *concordatum* souhlas, úmluva) je mezinárodní smlouva uzavřená mezi Svatým stolicem a jiným státem, která většinou řeší práva, záležitosti a svobody vyznání pro katolickou církev v daném státě. Zdroj: Wikipedia, [online]. Citováno dne 2. 3. 2014. Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Konkord%C3%A1t>>

⁶⁶ PAVLÍČEK, Václav. *O české státnosti, Úvahy a polemiky, 3/ Demokratický a laický stát*, Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum Praha 2009, s. 180 - 183

⁶⁷ Tamtéž. s 185 - 186

dále v následujících kapitolách. Pravomoc rušit normy nebo jejich části z důvodu nesouladu s ústavním pořádkem je významnou pojistkou v demokratickém systému dělby moci. V těchto případech moc soudní kontroluje moc zákonodárnou a jedná se o tzv. negativní zákonodárství ústavního soudu. Lze jím zrušit celý právní předpis nebo jen jeho části, nelze ho však nijak doplňovat.

3.4.1. Církevní právnické osoby I. (sp. zn. Pl. ÚS 6/02)

Nový zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností, prošel velmi složitým legislativním procesem, při kterém byl zamítnut Senátem Parlamentu České republiky⁶⁸ a dokonce i prezident uplatnil své suspenzivní veto. Přesto byl Poslaneckou sněmovnou Parlamentu České republiky⁶⁹ přijat a bez jakékoliv legisvakanní lhůty nabyt účinnosti vyhlášením dne 7. ledna 2002, čímž derogoval zákon č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností.

Skupina jednadvaceti senátorů odeslala návrh na zrušení zákona č. 3/2002 Sb., respektive některých jeho částí, který byl doručen Ústavnímu soudu České republiky⁷⁰ 13.2.2002. Alternativní petit navrhoval na prvním místě zrušení celého zákona, pokud by Ústavní soud nevyhověl, žádal zrušení konkrétních paragrafů a jejich částí. Příčinou snahy o zrušení zákona podle navrhovatelů byl jeho údajný nesoulad s mezinárodními dokumenty upravujícími lidská práva a základní svobody⁷¹ a z pohledu vnitrostátního práva s čl. 1 Ústavy České republiky a články 4 odst. 4, 15 a 16 Listiny základních práv a svobod. Zákon podle senátorů tím, že je v rozporu s Listinou „snižuje standardy ochrany svobody náboženského vyznání v České republice a zvyšuje státní reglementaci života občanské společnosti, nerespektuje svébytné postavení církví a náboženských

---

⁶⁸ Dále jen „Senát“

⁶⁹ Dále jen „Poslanecká sněmovna“

⁷⁰ Dále jen „Ústavní soud“

⁷¹ čl. 18 Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, čl. 9 Úmluvy o ochraně lidských práv, základních svobod

společností, zvyšuje možnost kontroly a vlivu státu na církve a bezdůvodně omezuje jejich práva garantovaná nadzákonnými normami.⁷²

Senátoři tvrdili, že zákon by měl respektovat postavení církví lišící se od postavení ostatních právnických osob, a to především kvůli jejich společenskému významu a jejich historii. V porovnání s předcházející úpravou došlo k omezení účelů církví a náboženských společností na šíření, vyznávání a organizaci, co však bylo vypuštěno je charitativní a sociální činnost. Tato změna vychází ze zákonné definice, která pod pojmem církev a náboženská společnost rozumí „dobrovolné sdružení osob s vlastní strukturou, orgány, vnitřními předpisy, náboženskými obřady a projevy víry, založené za účelem vyznávání určité náboženské víry, ať veřejně nebo soukromě, a zejména s tím spojeného shromažďování, bohoslužby, vyučování a duchovní služby.“⁷³ Toto vymezené pojetí je podle názoru soudců „ve zjevném rozporu se samotným cílem a smyslem církví a náboženských společností a svědčí o jejich zásadním nepochopení, neboť jejich aktivity se přirozeně neredukují toliko na prezentaci náboženské víry, nýbrž svojí činností navenek, překračující omezení na pouhý výkon náboženství, vyzařují do celé společnosti a představují tak i nezbytný předpoklad fungování občanské společnosti“⁷⁴. Důsledkem změny je, že církevní právnické osoby zaměřené na charitativní činnost, již nespádají pod registraci u ministerstva kultury a musí se přeměnit do jiných organizačních a právních forem. Nabízí se občanské sdružení, společnost s ručením omezeným nebo obecně prospěšná společnost, protože ministerstvo kultury mělo právo zaevidovat pouze ty církevní právnické osoby, které byly „založeny za účelem organizace, vyznávání a šíření náboženské víry.“⁷⁵

V nálezu ze dne 29. listopadu 2002 publikovaného ve sbírce zákonů pod č. 4/2003 (sp. zn. Pl. ÚS 6/02) se Ústavní soud vyjádřil k ústavním principům náboženské svobody, čímž si vytvořil ideový podklad pro posuzování dílčích norem týkajících se církví a náboženských společností, a až poté přistoupil k meritu věci. Ústavní soud došel k názoru, že není potřeba zrušit celý zákon, ale

---

⁷² PŘIBÝL, Stanislav. Význam nálezu Ústavního soudu ČR č. 4/2003 Sb. pro vývoj vztahů státu a církví v ČR. *Revue církevního práva*, 2004, roč. 3, č. 29, s. 207

⁷³ §3 zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností

⁷⁴ Nález Ústavního soudu Pl. ÚS 6/02 ze dne 29.11.2002

⁷⁵ Derogované ustanovení § 6 odst. 2 zákona č. 3/2002 Sb.

pouze některá ustanovení, u kterých shledal, že jsou protiústavní.⁷⁶ Dedukce ústavních principů z ústavního pořádku a ústavní praxe je jedním z nejvýznamnějších úkolů ústavního soudu. Soudci se nespokojí pouze s jednoduchým výkladem, ale často postupují velmi tvořivě.

Jedním z důvodů, proč Ústavní soud odmítl zrušit celý zákon, byl fakt, že tím by samozřejmě nedošlo k obnovení platnosti dosavadního zákona o církvích č. 308/1991 Sb., jenž byl skupinou senátorů podávajících ústavní stížnost považován za lepší a povedenější právní úpravu. Pokud by k derogaci celého zákona došlo, bylo by potřeba přijmout zcela nový zákon, který by upravoval postavení církví a náboženských společností a svobodu náboženského vyznání. Navíc kritériem pro posuzování právních předpisů Ústavním soudem je jejich ústavnost resp. protiústavnost, nikoliv jejich účelnost nebo způsobilost. Velice odvážný krok učinil Ústavní soud, když se v nálezu odvolává na dosud neratifikovanou mezinárodní Smlouvu mezi Českou republikou a Svatým stolcem. Cituje čl. 10, který katolické církvi přiznává právo zřizovat právnické osoby nejen pro organizaci a vyznávání katolické víry, nýbrž i pro své další oblasti působnosti zejména školství, sociální a charitativní péče a zdravotnictví. Podle ústavního soudu je vznik církevních právnických osob vázán pouze na evidenci, což je pouze deklaratorní právní akt, na rozdíl od registrace, která je svou podstatou aktem konstitutivním, navíc právní režim těchto osob by měl být podstatně volnější než u jiných právnických osob českého práva. V této souvislosti Ústavní soud prohlásil, že evidence zavedená podle církevního zákona pouze kamufluje povinnost registrace, jako konstitutivní právní akt. Tento problém vyvolalo ustanovení § 28 odst. 5, které se dovolávalo doplnění údajů již podle předchozího zákona registrovaných církevních právnických osob, jejichž nedoplnění mělo mít za následek sankce a dokonce i zrušení těchto právnických osob. Ústavní soud toto ustanovení posoudil jako protiústavní a svým nálezem ho zrušil.

Ústavní soud zrušil také ustanovení § 21 odst. 1, písm. b), na základě něhož ministerstvo mohlo zrušit oprávnění k výkonu zvláštních práv jen na

---

⁷⁶ Ustanovení zákona č. 3/2002 Sb.: § 6 odst. 2, § 21 odst. 1 písm. b), § 27 odst. 5 věty druhé v části „a obsažený zisk smí být použit jen k naplnění cílů činnosti církve a náboženské společnosti“ a § 28 odst. 5

základě faktu, že církve nebo náboženská společnost nezveřejnila nově zákonem vyžadovanou zprávu o výkonu. Důvodem byla hrozba zbytečných administrativních excesů. Zákonná úprava musí podle principu proporcionality zachovávat vyvážený vztah mezi závažností porušených povinností na straně církve a sankcemi za toho porušení ze strany státu. Lze tedy usuzovat, že za pouhé administrativní pochybení nelze uvalit sankce, které předpokládal § 21 odst. 1 písm. b). Ústavní soud se k tomu vyjádřil takto: „V daném případě však zmíněná proporcionalita není zachována, jelikož za pochybení církví a náboženských společností v oblasti výhradně informační povinnosti následuje sankce, spadající svojí povahou do oblasti náboženské činnosti.“⁷⁷

Dispozice církví a náboženských společností se svým majetkem byla omezena § 27 odst. 5 věta druhá v části a „dosažený zisk smí být použit jen k naplnění cílů činnosti církve a náboženské společnosti“. Toto další zrušené ustanovení vycházelo z definice církví, podle derogovaného ustanovení § 6 odst. 2, jež vymezuje jejich působení jen na oblast šíření a organizace náboženské víry. V některých zahraničních právních systémech (např. v Rakousku) má církve výsadní postavení veřejnoprávní korporace, to však neplatí v České republice, kde ústavní soud označuje církve a náboženské společnosti za soukromoprávní subjekty, které se řídí, stejně jako jiné soukromoprávní subjekty, zásadou legální licence.⁷⁸

Význam nálezu lze shrnout tak, že samotný normativní text nového zákona o církvích a církevních společnostech příliš neovlivnil. Od vyhlášení nálezu je třeba zákon o církvích a náboženských společnostech vždy citovat „ve znění nálezu Ústavního soudu č. 4/2003 Sb.“. Nejvýznamnějším zásahem je prolomení zákonodárcem stanovené koncepce rozlišování na záležitosti typicky církevní a záležitosti vykonávané také jinými subjekty. Nález dále zmírnil možné dopady administrativní svévole, která se týká hlavně každoročního dodávání zákonem stanovených údajů. Nezanedbatelný je ovšem precedenční ráz nálezu, neboť další

---

⁷⁷ Nález Ústavního soudu Pl. ÚS 6/02 ze dne 29.11.2002

⁷⁸ PŘIBYL, Stanislav. Význam nálezu Ústavního soudu ČR č. 4/2003 Sb. pro vývoj vztahů státu a církve v ČR. *Revue církevního práva*, 2004, roč. 3, č. 29, s. 209 - 212

nálezy Ústavního soudu⁷⁹ na něj odkazují ve svých odůvodněních. Je tedy více než zřejmé, že Ústavní soud se hodlá i nadále řídit principy vytyčenými v nálezu č. 4/2003 Sb. Pozitivním krokem směrem k uskutečňování náboženské svobody je fakt, že Ústavní soud odstranil nálezem některé pro církve a náboženské společnosti nepříznivé normy.

3.4.2. Církevní právnické osoby II. (sp. zn. Pl. ÚS 2/06)

Nálezem ze dne 30. října 2007, sp. zn. Pl. ÚS 2/06, publikovaným pod č. 10/2008 rozhodl Ústavní soud o návrhu skupiny senátorů Senátu Parlamentu České republiky, kterým se senátoři domáhali zrušení zákona č. 495/2005 Sb., jímž byl novelizován zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů. Hlavním impulsem pro podání návrhu byla údajná snaha zákonodárce omezit náboženskou svobodu, i když z chování náboženských společností a církví nevyplývá nutnost takovýchto kroků. Disentující soudkyně Ivana Janů se ve svém odlišném stanovisku přiklání k názoru navrhovatelů a vytýká zákonu rozpor především s článkem 16 Listiny a také pokus zákonodárce vymanit se z principů, jež judikoval Ústavní soud v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 6/02.

Nález se vyjadřuje k obdobným tématům jako nález Pl. ÚS 6/02. Řešeny byly především otázky týkající se vzniku církevních právnických osob. Plénum Ústavního soudu přehodnotilo svůj postoj a dospělo k odlišným závěrům. Normativní změna ve vymezení „evidovaných právnických osob“ posouvá původní argumentaci (z nálezů sp. zn. Pl. ús 6/02) a posuzuje odlišně rozdíly mezi pojmy „registrace“ a „evidence“. Posun v argumentaci odůvodňuje Ústavní soud slovy: „konkrétní „evidence“, byť i opticky „konstitutivní“, svými podmínkami nejenže nemusí mít veškeré znaky „registrace“, nýbrž je způsobilá se spíše blížit „deklaraci“, zejména respektuje-li vznik právnické osoby již k datu zřízení a jestliže musí být provedena v zákonem stanoveném čase vždy, splní-li

---

⁷⁹ Nález Ústavního soudu České republiky, ze dne 18. června 2003, sp. zn. I. ÚS 146/03, o neprovedení evidence Oblastní charity v Lipníku nad Bečvou

navrhovatel objektivně rozumné formální podmínky.“ Spíše než o rozpor mezi evidencí a registrací (deklaratorní a konstitutivní právní akt) materiálně jde o posouzení podmínek, které zákonodárce považuje za stěžejní pro vznik evidované právnické osoby. Měly by být legitimní a vystihovat střet obou ústavně chráněných hodnot. Tento nový směr v nahlížení na evidenci církevních právnických osob představuje výrazný posun a stojí v rozporu s názory Ústavního soudu vyjádřenými v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 6/02, na základě nichž byla zrušena ustanovení § 6 odst. 2 a § 28 odst. 5 zákona o církvích a náboženských společnostech. Dle soudkyně Dagmar Lastovecké Ústavní soud zcela opomíjí fakt, že právní úprava evidence je fakticky zastřena registrací, tedy konstitutivním právním aktem, a tím pádem je vznik církevních subjektů vázán na stát.

Ústavní soud uvádí jako důvod kontextuálního posunu rozšíření vymezené činnosti církevních právnických osob. Na rozdíl od zákona 3/2002 Sb. v původním znění, ve kterém byly evidované jen osoby „založené za účelem organizace, vyznávání a šíření náboženské víry“⁸⁰, dnes jde o širěji vymezenou činnost, která záleží na posouzení situace evidovaných právnických osob. Důvod pro změnu názorů obsažených v nálezu z roku 2002 je dle odlišného stanoviska Ivany Janů nedostatečný, jelikož současné evidované právnické osoby jsou stejné subjekty jako ty, jichž se týká nález ve věci sp. zn. Pl. ÚS 6/02. Tomu nasvědčuje mimo jiné fakt, že pojmu církevní právnické osoby se i nadále hojně využívá v odborné literatuře.

Další z argumentů Ústavního soudu je potřeba nastolení právní jistoty, které lze dosáhnout jen více omezujícím normativním prostředkem než je evidence. Takové prostředky nelze považovat za „objektivně nerozumné či dokonce šikanózní“, na druhou stranu nepředstavují pro církve a náboženské společnosti neúnosnou zátěž nebo nesplnitelné nároky. Podle soudkyně Ivany Janů nevychází názor většiny pléna z ověřených informací, jež by prokazovaly, že evidence je nedostačující formou ochrany práv a svobod třetích osob a že by mohla vést k neurčitým údajům o právní existenci konkrétních církevních právnických osob.

---

⁸⁰ Derogované ustanovení § 6 odst. 2 zákona č. 3/2002 Sb.

Disentující soudce Miloslav Výborný zastává názor, dle něhož odůvodnění postrádá důvody, proč nebyly zohledněny dřívější názory Ústavního soudu, ten však několikrát v odůvodnění nálezu zmiňuje, že se o odklon od dosavadní judikatury nejedná. Ivana Janů a Dagmar Lastovecká namítají, že zákonné podmínky pro přijetí rozhodnutí odchylovajícího se od již dříve vysloveného názoru Ústavního soudu nebyly splněny. Pomineme - li problémy názorového odklonu a zaměříme se na otázku evidence, jeví se nálezn jako validní. Suverénnímu státu nelze upírat možnost omezit, který subjekt bude podle jeho právního řádu nabývat statusu právnické osoby a který takové právo mít nebude. Pokud by právní subjektivita církevních entit vycházela z církevního řádu, mohlo by docházet k ohrožení práv třetích osob a právní jistoty.

3.4.3. Církevní restituce (sp. zn. Pl. ÚS 10/13)

Dne 29. května 2013 rozhodl Ústavní soud v plénu o návrhu skupiny 18 senátorů Parlamentu České republiky na zrušení zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi), popřípadě jeho některých částí.

Konečný nálezn obsahuje přes 200 normostran textu. Ústavní soud se dopodrobna zabýval všemi námitkami vznesenými skupinou senátorů a dvěma skupinami poslanců, které vystupovaly jako vedlejší účastníci spolu s vládou České republiky. Většina pléna Ústavního soudu dospěla k názoru, že protiústavní je pouze jediné ustanovení celého zákona, a to § 5 písm. i). V samotném § 5 zákonodárce vymezuje skutečnosti vedoucí k majetkovým křivdám, pod písmenem i) „znárodnění nebo vyvlastnění vykonané v rozporu s tehdy platnými právními předpisy nebo bez vyplacení náhrady“. Toto ustanovení v původním znění obsahovalo spojení „spravedlivá náhrada“, avšak Ústavní soud dospěl k názoru, že takové spojení snižuje právní jistotu, protože nelze bezpečně určit, jaká výše náhrady škody by se dala považovat za „spravedlivou“, navíc je nepřípustné, aby o náhradě rozhodovala povinná osoba. Ústavní soud upozornil na

to, že v žádné předchozí legislativě týkající se restitucí se spojení „spravedlivá náhrada“ nevyskytuje. Všechny ostatní části návrhu byly zamítnuty či odmítnuty.

Skupina senátorů dospěla k názoru, že přijetí zákona předcházely procesní chyby, které mají za následek jeho neplatnost. Námitky navrhovatelů týkající se skutečnosti, že Poslanecká sněmovna nehlasovala ihned na první schůzi po vrácení Senátem, byly Ústavním soudem odmítnuty jako neopodstatněné. Lhůta stanovená v § 97 odst. 3 jednacího řádu Poslanecké sněmovny⁸¹ nemá ani věcnou ani časovou spojitost s vlastním rozhodovacím procesem a hlavně nemá propadnou povahu. Upravuje pouze návaznost mezi ukončeným zákonodárným procesem v Senátu a opakovaným hlasováním v Poslanecké sněmovně. Jde tedy jen o pokyn technické povahy pro předsedu Poslanecké sněmovny, proto skutečnost, že hlasováním došlo k vyřazení bodu z pořadu na 45. a 46. schůzi Poslanecké sněmovny, není pro přezkum z hlediska dodržení předepsaných postupů při přijímání zákona podstatná. Námitka týkající se odebrání slova poslanci Babákovi, který jako předseda poslaneckého klubu má právo neomezeně dlouhou dobu přednášet k věci stanovisko klubu⁸², nebyla Ústavním soudem rovněž akceptována. Omezení řečnického projevu zakotvené v ustanovení § 59 odst. 4 zákona o jednacím řádu jasně stanoví, že se poslanec nesmí odchýlit od projednávané věci, a to se vztahuje i na předsedu poslaneckého klubu přednášejícího stanovisko poslaneckého klubu. Navíc poslanec Babák byl opakovaně upozorněn, aby se držel tématu, to však ani poté nesplnil, proto mu bylo slovo odebráno. Poslední námitkou navrhovatelů byl fakt, že k hlasování došlo v obvyklé době přestávky, proti jejímuž konání byla podána námitka. O námitce se hlasovalo a přestávka byla odložena. Skutečnost, že část poslanců opustila jednací sál ještě před tímto hlasováním, byla Ústavnímu soudu známá, ale pro jeho rozhodnutí nebyla relevantní.

K materiálním námitkám Ústavní soud uvedl, že vychází z dosavadní judikatury, ve které už od roku 2005 zákonodárce upozorňoval na to, že blokační ustanovení § 29 zákona č. 229/1991 Sb. zakládá legitimní očekávání církevních právnických osob. Vývoj této judikatury se stupňoval nálezem sp. zn. Pl. ÚS 9/07

---

⁸¹ "Jestliže Senát návrh zákona zamítne, předseda jej na nejbližší schůzi, nejdříve však za 10 dnů od doručení usnesení poslancům předloží Sněmovně, aby o něm hlasovala znovu. Návrh zákona je přijat, schválí-li jej Sněmovna nadpoloviční většinou všech poslanců."

⁸² § 59 odst. 1 zákona o jednacím řádu Poslanecké sněmovny

ze dne 1.7.2010, v němž Ústavní soud posoudil jako neústavní nečinnost zákonodárce, neboť již dávno dospělo legitimní očekávání podle zákona z roku 1991. Toto očekávání bylo naplněno zákonem č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, a proto by nebylo vhodné, ale naopak velmi neočekávané, že by Ústavní soud přikročil k jeho derogaci.

Námítky týkající se historie vlastnictví majetku řešil Ústavní soud jako další v pořadí. Hlavní problém spařovali navrhovatelé v historické úpravě majetkového režimu církví, podle níž nemohly nikdy církve být vlastníkem původního majetku, popřípadě vlastnictví majetku podléhalo veřejnoprávní regulaci. Analýzou původních textů a historickým výkladem dospěl Ústavní soud k názoru, že úvahy navrhovatelů nejsou opodstatněné a že naopak církevní subjekty měly plnou majetkovou způsobilost a byly subjektem vlastnického práva k jednotlivým věcem spadajícím do církevního majetku. Obdobným rozborem došel Ústavní soud k závěru, že církevní majetek nemohl být předmětem tzv. veřejného vlastnictví. Z rozhodovací praxe obecných soudů po roce 1948 vyplývá, že i v tomto období byl církevní majetek považován za soukromý, nikoliv za majetek státu. Podobný úhel pohledu na církevní majetek zaujaly soudy ve své judikatuře i po roce 1989 včetně soudu ústavního. Pokud tedy budeme mluvit o realizaci nároků oprávněných osob na vydání věcí podle napadeného zákona, musíme ho chápat jako obnovení vlastnického práva v pravém slova smyslu, jak jej chápal Obecný občanský zákoník, i v době rozhodnutí účinný, „starý“ Občanský zákoník.

Zmírnění majetkových křivd, tedy cíl dané právní úpravy, Ústavní soud neshledal jako protiústavní, dále se tedy zabýval námitkami k jednotlivým ustanovením restitučního zákona. Vymezení rozhodného období označil jako rozhodnutí politické, tedy ne v rozporu s Ústavním pořádkem. Největší problém činilo Ústavnímu soudu posouzení námítka týkající se ustanovení § 2 písm. a)⁸³,

---

⁸³ § 2 písm. a) zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů: „a) původním majetkem registrovaných církví a náboženských společností věci, majetková práva a jiné majetkové hodnoty, včetně spoluvlastnických podílů a součástí a příslušenství věcí, které byly alespoň část rozhodného období ve vlastnictví nebo které příslušely registrovaným církvím a náboženským společnostem, právnickým osobám zřízeným nebo založeným jako součástí registrovaných církví a náboženských společností, Náboženské matici nebo dalším právnickým osobám zřízeným nebo založeným za účelem podpory činnosti registrovaných církví a náboženských společností k

kteří definuje původní majetek. Ústavní soud připustil, že souvětí je nepřehledné a obsahově přetížené, a že nelze na první pohled s určitostí říct, ke kterému pojmu se váže výraz „příslušely“. Podle zásad ústavního práva je potřeba nejdříve vyložit ustanovení ústavně konformním způsobem, a to také udělala většina pléna Ústavního soudu a dospěla k názoru, že slovo „příslušely“ se váže k majetkovým právům a jiným majetkovým hodnotám, nikoliv věcem. Při přezkoumávání typů majetkových křivd v § 5 písm. i) narazil Ústavní soud na neústavnost ve výše zmiňovaném spojení „spravedlivá náhrada“.

Námítkám proti právní úpravě finanční náhrady a smluv o vyrovnání Ústavní soud věnoval velkou pozornost a zabýval se jimi detailně, dále uvádí, že je potřeba zohlednit skutečnost, podle které zákon přináší přechod k nové úpravě poměrů státu a církví a náboženských společností. Restituce nemají pouze odškodnit poškozené právnické osoby (složka kompenzační), ale také vyrovnat postavení mezi dotčenými církvemi oproti církvi římskokatolické (složka vyrovnávací). Podle navrhovatelů výše jednotlivých náhrad neodpovídají rozsahu původního a nevydáváného majetku. Ústavní soud také zdůraznil, že skutkové dokazování jednotlivých výší náhrad nemůže být předmětem řízení, neboť nemá souvislost s ústavností napadeného zákona. Stanovení výměry původního majetku, nevykazuje znaky libovůle ani omylu zákonodárce, naopak má rozumnou vazbu na historické záznamy a údaje. Ani právní úprava smluv mezi státem a dotčenými církvemi nevykazuje znaky neústavnosti.

Po celkové analýze zákona č. 428/2012 Sb., jehož předmětem je zmírnění majetkových křivd a naopak odluka státu a církví, Ústavní soud shledal, že nepředstavuje jakékoliv ohrožení pro náboženskou neutralitu státu. V nálezu nechybí ani zdůvodnění, proč Ústavní soud dne 29.5.2013 nevyhověl vznesenému návrhu a nepoložil předběžnou otázku Soudnímu dvoru EU. Soudci Jaroslav Fenyk, Vojen Güttler, Jan Musil a Pavel Rychetský uplatnili odlišná stanoviska k výroku a odůvodnění nálezu.

---

duchovním, pastoračním, charitativním, zdravotnickým, vzdělávacím nebo administrativním účelům, nebo jejich právním předchůdcům, "

4. Limity náboženské svobody

V následujících podkapitolách se zabývám hranicemi náboženské svobody a možnostmi ji omezit. K tomu by měl pomoci i obsah předchozích částí práce. Dokonce bez předchozího vymezení některých pojmů jako laicita státu, či sekularizace by nebylo možné pokračovat. V této kapitole se zaměřím na výklad čl. 9 odst. 2 Úmluvy a případy s ním spojené. Jak už jsem zmínil dříve, čl. 9 Úmluvy stejně jako čl. 16 odst. 4 Listiny vymezuje, za jakých podmínek je možné omezit právo na svobodu vyznání.

Vzhledem k tomu, že rozhodovací praxe českého Ústavního soudu v této oblasti není příliš bohatá, budu více vycházet z judikatury Evropského soudu pro lidská práva.

4.1. Možnost zásahů do forum externum a internum

Jak už jsem v první kapitole celé práce uváděl, základní složky, na které se náboženská svoboda tradičně dělí, jsou forum internum (čl. 15 Listiny) a forum externum (čl. 16 Listiny). Vystává otázka do jaké míry a zdali vůbec lze svobodu náboženského vyznání omezit. Listina základních práv a svobod jako právní předpis nejvyšší právní síly pokládá v článku 16 odst. 4 základy, z nichž je nutné vycházet.⁸⁴

Dalším důležitým dokumentem, tentokrát na mezinárodní úrovni, který obdobně jako naše Listina stanovuje podmínky zásahu do svobody vyznání, je Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. Ta v čl. 9 odst. 2 uvádí tři základní podmínky zásahu státu do svobody projevu náboženského vyznání, a to ochrana veřejného pořádku, zdraví nebo morálky, dále zájem veřejné

---

⁸⁴ Listina základních práv a svobod, vyhlášená usnesením předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů, čl. 16 odst. 4: „Výkon těchto práv může být omezen zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých.“

bezpečnosti a nakonec ochrana práv a svobod jiných a to vše samozřejmě jen na základě zákona a jen pokud je to nezbytné. Podle Kříže je nutno toto ustanovení vykládat restriktivně. „Výjimky ze svobody náboženského vyznání uvedené v čl. 9 odst. 2 Úmluvy musí být interpretovány úzce, neboť jejich výčet je striktně taxativní a jejich definice je nutně restriktivní.“⁸⁵

Z těchto dokumentů, jak na národní tak i mezinárodní úrovni, vyplývá, že právo svobodně projevovat svou víru nebo náboženství není právem absolutním a jeho výkon může být omezen zákonem, „jde - li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých (čl. 16 odst. 4 LPS).“⁸⁶ Právem absolutním však je forum internum, tedy vnitřní složka náboženské svobody, která nelze zákonem omezit. Ústavní soud k nemožnosti omezit svobodu myšlení a náboženského přesvědčení ve svém rozhodnutí říká následující: „tato práva mají absolutní charakter v tom smyslu, že nikdo nemůže být podroben takovému opatření, jehož cílem je změna procesu a způsobu myšlení, nikoho nelze nutit, aby změnil svoje myšlení, náboženské vyznání nebo víru. Při jejich ochraně se jedná o respektování „vnitřního“ rozměru těchto práv, který vylučuje jakýkoliv nátlak nebo ovlivňování myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Tato práva v důsledku jejich absolutního charakteru není proto možné omezovat zákonem.“⁸⁷

Od jedinců, kteří chtějí svou víru a své náboženství projevovat navenek, je nutné vyžadovat určitou míru odolnosti vůči okolním vlivům. „Lidé, kteří se rozhodnou realizovat svou náboženskou svobodu, však nemohou rozumně očekávat, že budou chráněni před veškerou kritikou. Musí tolerovat a akceptovat, že jiní lidé budou odmítat jejich víru, popř. že budou propagovat doktríny nepřátelské jejich víře. Avšak způsob, jakým jsou náboženské doktríny podrobovány kritice, je problémem, který může založit odpovědnost státu, pokud jde o zajištění pokojného práva garantovaného článkem 9 Úmluvy.“⁸⁸ S touto

---

⁸⁵ KŘÍŽ, J. *Zákon o církvích a náboženských společnostech*. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 79

⁸⁶ KŘÍŽ, J. *Zákon o církvích a náboženských společnostech*. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 18

⁸⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 2. 6. 1999, sp. zn. Pl. ÚS 18/98. Publikováno ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu pod č. 82/1999 USn.

⁸⁸ ČAPEK, J. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv I. část – Úmluva*. Komentář. Linde Praha a.s., 2010, s. 419

myšlenkou Jana Čapka mi nezbývá, než souhlasit. Některá náboženství dokonce hlásají toleranci jiných názorů, ale ne vždy tomu tak v praxi bylo.

I v § 5 Církevního zákona můžeme nalézt jistá omezení svobody vyznání. Zákon stanoví, že vyvíjet činnost a vznikat mohou jen ty církve a náboženské společnosti, jež se nedostávají do rozporu s ochranou veřejné mravnosti, veřejného zdraví, veřejného pořádku, principy lidskosti a bezpečnosti občanů a snášenlivosti. Podmínky § 5 se principiálně zcela shodují s těmi, které stanovuje čl. 9 odst. 2 Úmluvy. I obsah tohoto paragrafu lze brát jako vymezení hranic svobody vyznání, protože vytyčuje hranice, které náboženské právnické osoby nesmí překročit. O účinnosti a dopadech ustanovení lze pouze spekulovat, vzhledem k neexistenci jakékoliv aplikační praxe. Od nabytí účinnosti církevního zákona Ministerstvo kultury neshledalo porušení podmínek § 5 ani při registraci, ani v případě již existujících církví a náboženských společností.⁸⁹

O porušování ustanovení § 5 Církevního zákona by se dalo polemizovat. Některé církve a náboženské společnosti pořádají neveřejné bohoslužby a obřady nebo podávají zájemcům o vstup a veřejnosti zkreslené nebo zavádějící informace, tedy informace jiné než svým členům. Přesto orgány veřejné moci nikdy nezakročily. Jedná se nechuť vynucovat toto ustanovení nebo jejich nezájem? Nebo opravdu orgány moci veřejné neshledávají v těchto činnostech nic nezákonného?

4.2. Ústavní soud a omezení svobody vyznání

Ústavní soud České republiky ve svých rozhodnutích přiznává možnost omezení náboženských projevů a to ve smyslu *fora externum*. V nejzásadnějším nálezu týkajícím se svobody vyznání (sp. zn. Pl. 6/02) poukazuje na čl. 16 odst. 4 Listiny základních práv a svobod a říká, že „Jak ostatně vyplývá též z konstantní judikatury Evropského soudu pro lidská práva, k omezení základních práv musí být splněny tři základní podmínky: musí být stanoveno zákonem, musí směřovat

---

⁸⁹ KRÍŽ, J. *Zákon o církvích a náboženských společnostech*. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 75 -78

k legitimnímu cíli a musí být nezbytným v demokratické společnosti.“⁹⁰ Ústavní soud se tímto nálezem přiklonil k tzv. trojstupňové analýze, kterou využívá Evropský soud pro lidská práva. Podle Bobka povinnost státních orgánů při rozhodování zohledňovat judikaturu Evropského soudu pro lidská práva plyne z ustanovení článku 10 Ústavy. Jestliže Evropská úmluva stanoví, že výkladem mezinárodních smluv ratifikovaných se souhlasem Parlamentu České republiky je pověřen Evropský soud pro lidská práva, takový výklad by měl být upřednostněn před výkladem provedeným vnitrostátními orgány.⁹¹

Judikatura českého Ústavního soudu je v oblasti ochrany práva na svobodu náboženského vyznání jednotlivce velmi skrovná. Zmiňované problematiky se Ústavní soud ve svých rozhodnutích dotýká jen okrajově a za zmínku stojí snad jen dvě významnější z nich: usnesení (sp. zn. II. ÚS 227/97) týkající se případu, kdy vězeň požadoval košer stravu a nález (sp. zn. III. ÚS 459/03) ve věci, kdy bylo rodičům předběžným opatřením odebráno dítě, neboť nedali povolení ke krevní transfúzi, která je v rozporu s jejich vírou.

Vývoj společnosti a globalizace k nám přináší stále nové vlivy ze všech koutů světa, s tím je spojen i příliv nových náboženství nebo zesilování dopadů vyznání již u nás známých. V poslední době se po celé Evropě stále více hlásí o slovo islám. Vyznavači Koránu se svou vlastní, od západoevropské zcela odlišnou kulturou často dostávají do konfliktu s okolím, proto jsem přesvědčen, že do dnešní doby zanedbatelný význam rozhodnutí Ústavního soudu ve věcech projevu náboženské svobody jednotlivců poroste a přiblíží se tak svým významem k judikatuře soudů zemí západní Evropy. Pro budoucí rozhodování soudů v České republice hrají velkou roli názory Evropského soudu pro lidská práva, respektive Evropské komise pro lidská práva.

---

⁹⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 27. 11. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 6/02. Publikováno ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu pod č. 146/2002 USn.

⁹¹BOBEK, M. *Judikatura a právní argumentace – teoretické a praktické aspekty práce s judikaturou*. Praha: Auditorium, 2006. s. 90

4.2.1. Vězeňská strava (sp. zn. II. ÚS 227/97)⁹²

Stěžovatel, který tvrdil, že po dobu svého pobytu ve Vazební věznici Pankrác mu nebylo umožněno stravování v souladu s jeho židovským náboženským vyznáním, se obrátil prostřednictvím ústavní stížnosti na Ústavní soud a požadoval vydání nálezu, jenž by deklaroval, že po dobu strávenou ve vazební věznici byl nucen přijímat jídlo a pití, jež odporovalo židovským zvykům a byl tak vystaven strádání nebo nebezpečí vyhladovění, čímž došlo k porušení jeho práv, konkrétně čl. 6 odst. 1 a 2, čl. 7 odst. 2 a čl. 16 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

K návrhu stěžovatel připojil i návrh na vydání předběžného opatření, které by mu umožnilo odpovídající stravování. Tomuto návrhu Ústavní soud vyhověl a upravil tak možnosti stravování stěžovatele až do vynesení meritorního rozhodnutí. V průběhu řízení byl stěžovatel z vazby propuštěn na základě amnestie prezidenta republiky, nicméně na svém návrhu trval a požadoval vydání nálezu. Ústavní soud nakonec došel k názoru, že práva podle Listiny ve vztahu ke stěžovateli porušena nebyla, tím pádem je ústavní stížnost neopodstatněná a v důsledku toho Ústavní soud návrh odmítl.

Ústavní soud zdůraznil, že pokud se jedná o článek 16 odst. 1 Listiny, měl zákonodárce na mysli svobodu, která zajišťuje každému možnost projevit své náboženství bez zásahu veřejné moci. Článek 2 odst. 1 Listiny přímo státu zakazuje opatřovat věřícím jakékoliv náboženské pomůcky z důvodu náboženské neutrality státu. V daném případě se ale stěžovatel nedomáhá zachování náboženské svobody, ale požaduje po státu, aby mu poskytl věcné plnění, na které nemá ze zákona nárok.

Ředitel Vazební věznice Pankrác uvedl, že věznice připravuje denně osm druhů jídel, a že není v jejich možnostech připravovat speciální jídla pro všechny jednotlivce, když se ve věznici nachází až jedna třetina cizinců a každý z nich má

---

⁹² Usnesení Ústavního soudu ze dne 10. 4. 1998, sp. zn. II. ÚS 227/97.

nějaké zvláštní náboženství. V rámci šetření bylo prokázáno, že správa Vazební věznice Pankrác přijala opatření, kterými stěžovateli umožnila stravovat se v souladu s jeho vírou prostřednictvím dopravy stravy zvenčí. Umožněním dopravy stravy z venkovních zdrojů do věznice předešla správa věznice jakýmkoliv dohadům u porušení ustanovení článku 16. odst. 1 Listiny.

4.2.2. Svědci Jehovovi a krevní deriváty při léčbě dítěte (sp. zn. III. ÚS 459/03)⁹³

Komplexní nauka svědků Jehovových ohledně krve je silně ovlivněna Starým zákonem a v něm popsány představy o krvi jako sídla života. Odmítání krevní transfuze vyplývá ze zákazu krev jakkoliv požívat: „Ať už je původ tohoto přikázání jakýkoliv, ve Starém zákoně se mu dostává přesného obsahu: krev patří, podobně jako celý život, výlučně Bohu, je jeho podílem na obětech (Lv 3,17) a člověku může posloužit jedině jako prostředek smíru (Lv 17,11n). Zákaz požívání krve přežíval po nějakou dobu i v křesťanských společnostech jako prostředek snazšího společného stolování někdejších židů a pohanů (SK15,20-29).“⁹⁴

Státní orgány České republiky na konci devadesátých let minulého století začaly postupně směřovat svojí pozornost k problematice krevních transfuzí v souvislosti s působením svědků Jehovových . V souvislosti s registračním řízením o oficiální uznání Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi z roku 1993 položil odbor církví Ministerstva kultury České republiky v dopise ze 14.7.2000 Výboru společnosti čtyři dotazy. Všechny dotazy se týkaly přijetí krve, zásadním však je dotaz čtvrtý: „Jaké důsledky vyplývají v případě poskytnutí transfuze dítěti pro jeho další vztah k rodičům a k jiným subjektům?“. V mimořádně citlivé otázce týkající se krevní transfuze nezletilým dětem Výbor náboženské společnosti Svědkové Jehovovi odpověděl velmi neurčitě: „Pokud se

⁹³ Nález Ústavního soudu ze dne 20. srpna 2004, sp. zn. III. ÚS 459/03.

⁹⁴ LÉON-DUFOUR, X. *Slovník biblické teologie*, Řím 1991, s. 186-187

má u nezletilého dítěte za to, že se jedná o skutečně vážnou situaci spojenou s otázkou krve, dáváme přednost tomu, když ošetřující lékař – ačkoliv může mít z právního hlediska právo postupovat podle svých odborných znalostí – rozhodne pro použití alternativních lékařských postupů, které respektují postoj rodičů založený na Bibli, nebo když vyhledá jiného lékaře, který je ochotný a odborně způsobilý k řešení takové složité situace přispět tím, že za účelem konzultace nebo převozu pacienta poskytne kontakt na zkušené lékaře.⁹⁵ V témže dopisu Výbor Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi je rovněž uvedeno, že není v České republice znám žádný soudní případ, ve kterém by se jednalo o postoji svědků Jehovových ke krvi. Jak se později ukázalo, toto prohlášení bylo předčasné, a roku 2003 způsobila rozruch kauza, v níž rodiče odmítli pro své nezletilé dítě léčbu chemoterapií neoddělitelně spjatou s léčbou krevními transfuzemi, jež neměla žádnou možnou alternativu.⁹⁶

Usnesením o předběžném opatření okresního soudu v Karviné⁹⁷ byl nezletilý syn odebrán z péče stěžovatelů a předán do péče Kliniky dětské onkologie Fakultní nemocnice Brno a byl mu stanoven opatrovník pro soudní řízení. Rodiče nebyli spokojeni s výsledkem řízení a domáhali se svých práv nejdříve odvoláním ke krajskému soudu v Ostravě⁹⁸ a posléze i ústavní stížností: „V ústavní stížnosti stěžovatelé uvádějí, že jsou zákonnými zástupci nezletilého, řádně se o něj starali a žádali pro něj léčbu v souladu s vědeckými poznatky bez rizik transfuze. Dle stěžovatelů však lze z postupu soudu dovozovat, že kdykoliv rodiče vysloví v případě léčby svého smrtelně nemocného dítěte v souladu s vědeckými poznatky jiný názor než jeho ošetřující lékař, stane se to důvodem k omezení jejich předběžným opatřením, aniž by jakýkoliv nezávislý orgán zkoumal, zda existují v souladu s názorem rodičů dítěte v oblasti medicíny *de lege artis* alternativní možnosti se srovnatelnou nadějí na úspěch léčby.“⁹⁹

Už od počátku synovy léčby, jeho rodiče lékařům zdůrazňovali, že v žádném případě nebudou souhlasit s aplikací krevních derivátů žádného druhu,

---

⁹⁵ Dopis č.j. 9726/2000, který je odpovědí na dopis ředitelky odboru církví Ministerstva kultury České republiky ze dne 14. Července 2000

⁹⁶ PŘIBYL, Stanislav. *Konfesionálněprávní studie* – Brno: L. Marek, 2007, s. 150-155

⁹⁷ Usnesení Okresního soudu v Karviné ze dne 13. 8. 2003, sp. zn. 39 Nc 1507/2003

⁹⁸ Usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 10. 9. 2003, sp. zn. 13 Co 1074/2003

⁹⁹ Nález sp.zn. III. ÚS 459/03, publikovaný ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 34, č. 117, s 223 a násl.

neboť je to v rozporu s jejich náboženským přesvědčením z důvodů, které jsem uvedl výše. Pro syna neexistovala žádná účinná alternativa, proto rodiče trvali pouze na léčbě léky utěšujícími bolest, což by ale podle odborníků vedlo skoro jistě k smrti dítěte. Podle názoru stěžovatelů obecné soudy svými rozhodnutími porušily jejich práva zaručovaná v čl. 6 odst. 1 Úmluvy, čl. 32 odst. 4 a čl. 36 odst. 1 Listiny, čl. 6 odst. 2 Úmluvy na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny a dále čl. 9 odst. 1 a 2 a čl. 12 Úmluvy o právech dítěte. Článek 12 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte přiznává právo na vyjádření dítěti, rozdílný názor zaujal Ústavní soud, podle něhož je pro případ zásadní nejen věk a rozumová vyspělost dítěte, ale je třeba brát v úvahu i povahu projednávané věci a ostatní okolnosti jako třeba rodinné zázemí a společenské prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. V rozhodné době bylo jmenovanému dítěti šest let, tudíž lze jen stěží předpokládat, že by mělo ohledně tak složité, odborné otázky svůj, alespoň z části na svých rodičích nezávislý názor.¹⁰⁰

Ústavní soud přezkoumal napadená usnesení z hlediska tvrzeného porušení ústavně zaručených práv a svobod a bez nařízení ústního jednání ústavní stížnost zamítl. V nálezů také uvedl, že „vzhledem k nutnosti okamžitého zásahu není zpravidla možno v řízení o vydání takového předběžného opatření řešit případný spor rodičů s léčebným zařízením o vhodnosti té které léčby“. Ve spojitosti s omezením svobody vyznání Ústavní soud uvedl, že za určitých podmínek lze práva zakotvená v čl. 16 odst. 1 Listiny omezit, přičemž tento případ podmínky naplnil. „Ochrana zdraví a života dítěte, a o ni vzhledem ke konkrétním okolnostem skutečně šlo, je zcela relevantním a více než dostatečným důvodem pro zásah do rodičovských práv, kdy jde o hodnotu, jejíž ochrana je v systému základních práv a svobod jednoznačně prioritní.“ Nález je příkladem, který poukazuje na postoj Ústavního soudu k omezování práv zakotvených v čl. 16 odst. 1 Listiny z důvodů ochrany dalších lidských práv a svobod druhých.

---

¹⁰⁰ PŘIBYL, Stanislav. *Konfesněprávní studie* – Brno: L. Marek, 2007, s. 154

4.3. Odívání, náboženské symboly a náboženská svoboda

Problémem v novodobé společnosti se postupně stává představa o sekularizovaném, neutrálním státu, která je v nezanedbatelném rozporu s křesťanskou vírou ovlivněnou realitou. Ústavy mnoha evropských zemí zakotvují konfesní neutralitu, která se projevuje především ve veřejnoprávním sektoru a to tím, že nesmí docházet k propagaci nebo upřednostňování symbolů konkrétního náboženského vyznání ze strany státu. V Evropě je historie křesťanské víry tak spjata se státem, že proniká do všech částí života jednotlivce i v tak všedních věcech, jako je stravování, oblékání, a hlavně určování svátků a dnů pracovního klidu. Ačkoliv se státy hlásí ke konfesní neutralitě, je z jejich strany nevědomky podporováno jedno či více náboženských vyznání na úkor ostatních. Objektivně posoudit, kdy stát jedná neutrálně a kdy podporuje jedno náboženství, je však velmi obtížné.

V dalších kapitolách se zaměřím na konkrétní případy zásahů států do svobody vyznání jednotlivce v oblasti náboženských symbolů a oblékání, které naznačí postoj k této problematice ze strany veřejné moci. Tyto zásahy směřují pouze proti *foru externum* a dají se podle mého názoru považovat jako limity svobody náboženského vyznání.

4.3.1. Náboženské symboly

Co lze považovat za „náboženský symbol“ není tak úplně jasné, proto je potřeba nejprve vymezit pojem symbol: jedná se o „smluvený znak s jednoznačným významem, který udržuje v pospolitosti lidské skupiny a má pro ně mnohdy posvátný charakter“¹⁰¹. Všechna náboženství vyjadřují své ústřední koncepty pomocí symbolů: např. kolo (symbol věčného návratu), prázdný hrob (symbol vzkříšení), cesta (symbol životního putování či směřování). Podle

---

¹⁰¹ *Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích*. 4, ř – ž. 1. Vydání. Praha: Diderot, 1998, s. 293

symbolu lze lehce poznat příslušnost jedince či skupiny k jednotlivému náboženskému vyznání, a právě proto se veřejná moc snaží o odstraňování takových symbolů z veřejných prostor. Symboly se dostávají do rozporu s náboženskou neutralitou státu, vzniká tak potřeba úpravy jejich používání, se kterou však mnohdy ostře nesouhlasí jedinci, kteří považují takovou úpravu jako zásah do jejich základních práv a svobod. Takové případy pak řeší vnitrostátní soudy, ale i v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva se čím dál více objevují rozhodnutí, související s náboženskými symboly.

4.3.1.1. Lautsi proti Itálii¹⁰²

Paní Soile Lautsi, matka dvou synů, jedenáctiletého Dataica a třináctiletého Samiho Albertina, byla navrhovatelkou stížnosti ve věci č. 30814/06 Lautsi a ostatní vs. Itálie. Synové paní Lautsi pravidelně navštěvovali ve školním roce 2001/2002 státní školu *Institutio comprensivo statale Vittorino da Feltre* ve městě Abano Terme. Jako povinné vybavení každé z učeben na této škole byl křesťanský kříž, neboli krucifix, s čímž zásadně paní Lautsi nesouhlasila, protože tuto skutečnost viděla jako projev propagace křesťanské víry ve státní instituci a překážku pro výchovu svých dětí k náboženské neutralitě. Paní Lautsi i její manžel si několikrát stěžovali u vedení školy, jejich námitkám však nebylo vyhověno. V květnu 2002 zasedala školní rada, která drtivou většinou všech hlasů žádost pana Lautsi z dubna 2002 zamítla a rozhodla kříže ponechat na jejich místech.

Ne příliš překvapivé rozhodnutí školní rady se rozhodla Souile Lautsi v červenci roku 2002 napadnout u Venetského krajského správního soudu. Jejím hlavním argumentem bylo porušení principů sekularismu ze strany veřejné správy. Pro rozhodnutí krajský správní soud považoval za zásadní posouzení souladu ustanovení článku 118 nařízení z roku 1924, které vyžaduje přítomnost portrétu krále a kříže v každé třídě, s italským ústavním pořádkem. Italský ústavní

---

¹⁰² Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Lautsi a ostatní proti Itálii ze dne 3. listopadu 2009, stížnost č.30814/06.

soud ve svém usnesení z roku 2004 vyjádřil, že není příslušný v této věci rozhodovat, jelikož norma je obsažena pouze o podzákonném právním předpisu.

Z důvodu odmítnutí ústavního soudu rozhodnout, se kauza dostala zpět ke správnímu soudu, který následně rozhodl ve věci tak, že návrh zamítnul s tím, že zmiňované nařízení je stále platné a odůvodnil ho slovy: „Ohlédneme-li se zpět, můžeme za konstantní základ křesťanské víry považovat, i navzdory inkvizici, antisemitismu a křížáckým výpravám, princip lidské důstojnosti, tolerance, svobody, a to včetně svobody náboženské, což lze považovat za základy sekulárního státu.“ V rozhodnutí soud dále uvádí, že kříž není pouze náboženským symbolem, ale také znamením s významnou historickou a kulturní hodnotou.

Paní Lautsi využila možného opravného prostředku a odvolala se vůči rozhodnutí k italskému nejvyššímu správnímu soudu, ten však pouze potvrdil rozhodnutí soudu nižšího stupně a své rozhodnutí podložil ustanoveními článku 118 nařízení z roku 1924 a článku 119 nařízení z roku 1928. Doslovně v odůvodnění říká: „Jako u jakéhokoliv symbolu může člověk i kříži přisoudit několik protichůdných významů. Někdo může dokonce popřít jeho symbolickou hodnotu a považovat jej za kus levné bižuterie mající maximálně určitou uměleckou hodnotu... mělo by se však na něj dívat jako na symbol reflektující pozoruhodný zdroj občanských hodnot, zmíněných výše, hodnot, jež definovaly sekularismus v dnešním právním řádu.“ Podle nejvyššího správního soudu je potřeba se na kříž koukat jako na nábožensky neutrální symbol, který také představuje hodnoty občanského života.

Paní Soile Lautsi po sérii neúspěchů před italskými soudy v listopadu roku 2009 dosáhla toho, že sedmičlenný senát Evropského soudu pro lidská práva jednomyslně shledal přítomnost symbolů kříže ve třídách italských státních škol za rozpornou s článkem 2 Dodatkového protokolu číslo 1 k Evropské úmluvě a článkem 9 Úmluvy. Čl. 2 Dodatkového protokolu chrání právo na vzdělání a čl. 9 Úmluvy zajišťuje svobodu myšlení, svědomí a svobodu náboženského vyznání. Evropský soud pro lidská práva dospěl k závěru, že krucifixy ve školních třídách mohou neblaze ovlivňovat a emočně rozrušovat ateisty a osoby jiných vyznání a stát se musí vyvarovat nepřímého vnucování určité víry v místech, kde se

nacházejí osoby mimořádně lehce ovlivnitelné. V případě škol a vzdělávání dětí lze bez nadsázky říci, že vliv na jedince bez schopnosti kritického myšlení, jež by jim umožnilo udržet si odstup, je veliký. Soud bez odůvodnění nebo bližšího vysvětlení prohlásil za základní princip čl. 9 negativní svobodu vyznání. V článku Pavly Boučkové se dočteme, že takovéto pojetí nejspíše představuje minimální konsenzus, který jsou soudci schopni dosáhnout s ohledem na různorodost tolika kultur a tradic.¹⁰³

Brzy po vyhlášení se proti rozhodnutí vzedmula vlna bouřlivé kritiky a odporu. Většina politiků se sjednotila a postavila se proti rozhodnutí, někteří z nich své názory projevovali dokonce velmi tvrdými výroky založenými především na názorech, že kříž je pro italskou historii velmi důležitým symbolem. Sám premiér Berlusconi prohlásil, že „rozhodnutí soudu je pokusem o popření křesťanských kořenů Itálie a Evropy.“ Zajímavou statistiku zveřejnil italský tisk Corriera della Sera, podle které nesouhlasilo s rozhodnutím Evropského soudu pro lidská práva až 84% dotázaných Italů. Kritika rozhodnutí nepřicházela jen z Itálie, ale i z jiných vesměs křesťansky založených států. Například polský prezident Lech Kaczyński byl slyšen, že v Polsku nikdy neodstraní kříže ze státních škol a Vatikán vyjádřil smutek z toho, že se křesťanský kříž stal symbolem nesvárů a rozdělení společnosti.¹⁰⁴

Kontroverzní rozhodnutí Malého senátu Evropského soudu pro lidská práva a jeho následná kritika zapříčinily, že se kauza nakonec dostala až před Velký senát, který dne 18. března 2011 rozsudkem¹⁰⁵ zamítl návrh paní Soile Lautsi a prohlásil, že umístěním krucifixů ve školních prostorách nedochází k porušení práva na náboženskou svobodu, či práva na vzdělání. O to víc záražející je, že během necelých 17 měsíců vydal Evropský soud pro lidská práva dvě diametrálně odlišná rozhodnutí, první přijal Malý senát jednohlasně a druhé Velký senát drtivou většinou.¹⁰⁶ Takovýto rozptyl v rozhodovací praxi nesevědí

---

¹⁰³ BOUČKOVÁ, Pavla. Lautsi a ostatní v. Itálie: Po muslimských šátcích křesťanské kříže? *Jurisprudence...*, s. 15

¹⁰⁴ LAKOTOVÁ, L., MAREKOVÁ, M. Zákaz křížov na talianských štátnych školách. *Bulletin Centra pro lidská práva a demokratizaci*, Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2009, č. 1, s. 7

¹⁰⁵ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva Lautsi a ostatní proti Itálii ze dne 18. března 2011, č.30814/06, odst. 77

¹⁰⁶ KÜHN, Z. *Krucifixy v evropských veřejných školách*. Online text dostupný na: <<http://jinepravo.blogspot.com/2011/03/krucifixy-v-evropskych-verejnych.html>>

o soudu nic kladného. Podle mého názoru problém tkví již v rozhodnutí prvním, které by soud nikdy nevydal, pokud by se soud více a lépe věnoval historickému a komparatistickému kontextu celé diskuse.

Velký senát ve svém rozhodnutí zdůraznil, že kříž je relativně pasivní symbol, jehož roli nelze srovnávat s aktivním šířením náboženství ze strany státu. Nejdůležitějším důvodem nového rozhodnutí Velkého senátu se stala zřejmě skutečnost, že v Evropě v dané problematice neexistuje konsensus. Státy mají široký prostor pro vlastní vnitrostátní úpravu dané otázky. Na protipólech stojí Francie a státy jako např. Itálie. Francie se svojí striktní úpravou, která nedovoluje ve svých veřejných školách využívat jakékoliv náboženské symboly, což se projevuje nejen ve vztahu ke školám, ale též ve vztahu k žákům. A Itálie, která naopak využívá symbolu kříže i v učebnách státních škol a zároveň je velmi liberální k náboženské symbolice i ze strany žáků a studentů. Mnoho států využívá náboženské symboly ve školách pouze *via facti* a nemají pro to žádnou právní úpravu, pouze v některých zemích to vyžaduje zákon.

„Rozhodnutí, ve kterém prohráli všichni, nejen navrhovatelka.“¹⁰⁷ Takto označil rozhodnutí Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva Lorenzo Zucca, docent právnické fakulty londýnské King's College. Paolo Ronchi z University of Oxford ve svém článku říká, že Velký senát se snažil napravit původní „trapné“ rozhodnutí, učinil tak však rozhodnutím ještě více zavádějícím.¹⁰⁸ Lorenzo Zucca také upozorňuje na nedostatečnost odůvodnění Velkého senátu, které se skládá z pouze 20 krátkých odstavců, které jsou absolutně nedostačující svému účelu. Legitimita Evropského soudu pro lidská práva stojí na síle a přesvědčivosti jeho argumentace, to si však podle Zuccy Velký senát v tomto případě neuvědomil a nevypracoval svá odůvodnění tak, aby byla přesná a detailní.¹⁰⁹

---

¹⁰⁷ ZUCCA, Lorenzo. *Lautsi – A Commentary of the Grand Chamber decision (14. dubna 2011)*. [online]. Dostupné z: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1809577>

¹⁰⁸ RONCHI, P. *Crucifixes Margin of Appreciation and Consensus: The Grand Chamber Ruling in Lautsi v. Italy*. Dostupné z: <http://oxford.academia.edu/PaoloRonchi/Papers/565587/CRUCIFIXES_MARGIN_OF_APPRECIATION_AND_CONSENSUS_THE_GRAND_CHAMBER_RULING_IN_LAUTSI_V_ITALY>

¹⁰⁹ ZUCCA, Lorenzo. *Lautsi – A Commentary of the Grand Chamber decision (14. dubna 2011)*. [online]. Dostupné z: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1809577>

Pokud bychom chtěli docílit pravého důvodu tak radikální změny v rozhodovací praxi Evropského soudu pro lidská práva, museli bychom se vrátit až k rozhodnutí Malého senátu, které vyvolalo vlnu odporu tak silnou, že tlak italské veřejnosti a italských politiků donutil Velký senát ke změně postoje. Soud se zřejmě domníval, že první rozhodnutí by nemuselo být v Itálii akceptováno a uvedeno do praxe, proto raději ze strachu o svou pověst povolil a rozhodl opačně, což nezůstalo bez negativní odezvy. Zdeněk Kühn ve své práci zaujímá podobný, i když ne tak radikální postoj a říká: „Druhé rozhodnutí je podle mne nicméně výsledkem drtivé kritiky, která se na štrasburskou adresu snesla.“¹¹⁰

Evropský soud pro lidská práva v odůvodnění rozhodnutí přichází s označením kříže jako tzv. pasivní symbol. Krucifix tedy není silným vnějším symbolem (powerful external symbol) na rozdíl od muslimských šátek podle případu Dahlab. Pojem pasivní symbol se vyskytuje v teorii pouze v souvislosti s kauzou Lautsi proti Itálii a nelze jej vysledovat do starších pramenů než je rozhodnutí Velkého senátu v této kauze. Soud bohužel dále nerozvádí, v čem lze spatřovat onu pasivitu a jaký je vlastně rozdíl oproti aktivním symbolům, jako jsou např. muslimské šátky. V odůvodnění soud pouze dodává, že „vliv kříže na žáky nemůže být srovnatelný s výukou či účastí při náboženských aktivitách“.¹¹¹ S největší pravděpodobností soud přichází s pojmem pasivní symbol jen pro potřebu obhájení odklonu rozhodování oproti podobným dřívějším případům. Dle mého názoru Evropský soud pro lidská práva neměl jinou možnost jak zachovat alespoň částečně legitimitu svého rozhodování, proto se uchýlil ke krajnímu řešení jako je toto, jen udělal tu chybu, že nedokázal náležitě odůvodnit své rozhodnutí.

---

¹¹⁰ KÜHN, Z. *Krucifixy v evropských veřejných školách* [online]. Citováno 18. 3. 2014. Dostupný z: <<http://jinepravo.blogspot.com/2011/03/krucifixy-v-evropskych-verejnych.html>>

¹¹¹ Rozsudek Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci Lautsi a ostatní proti Itálii ze dne 18. března 2011, stížnost č. 30814/06, bod 72

4.3.2. Problematika muslimského zahalování

Omezování svobody projevu náboženství vždy bylo, je a troufám si říct, že i bude velmi problematické. Nejvíce sporných případů pochází právě z Evropy, kterou lze považovat za nábožensky nejrozmanitější kontinent a zároveň za kontinent s nejvyspělejším systémem ochrany základních práv a svobod. Do evropské společnosti prolíná mnoho odlišných náboženství, v dnešní době však působí největší problémy islám. Laicita nabírá směr boje proti islámu, proti teroristickým útokům a proti pokusům o ně, proti utlačování žen a proti omezování jiných základních lidských práv. Proto některé státy přijímají právní úpravy diskriminující menšiny. Snaha o tyto změny pramení ze strachu a diametrální odlišnosti západní kultury a jiných kultur. Tento rozpor bývá nazýván „střet civilizací“¹¹². Evropský soud pro lidská práva se již zabýval nemalým množstvím případů týkajících se střetu islámu a jiných náboženství, především křesťanství. V následujících kapitolách bych se rád zaměřil na problematiku zahalování obličeje muslimských žen, která je jedním z nejvíce diskutovaných problémů dnešní sekularizované Evropy v oblasti náboženské svobody.

4.3.2.1. Zahalování žen v islámu

Stále více se objevují konflikty spojené se zahalováním muslimských žen. Pro lepší pochopení celé problematiky musím nejdříve nastínit důvody vzniku tohoto zahalování. Závoj nebo šátek zahalující tváře žen je považován za jeden z nejvýraznějších znaků příslušnosti k muslimské víře. V Evropě je zahalování přijímáno s nechtutí. Zakryté tváře budí v lidech obavy z neznámého a podle většiny se jedná o něco nepatřičného a nepřírozeného. V minulosti se zahalování obličeje užívalo v mnoha kulturách i v Evropě. Paradoxem je, že v těchto

---

¹¹² Tento pojem používá politolog Samuel Huntington v knize *The Clash of Civilization* pro označení své teorie o budoucím světovém konfliktu mezi kulturami.

kulturách se jednalo vesměs o znamení privilegovanosti a vysokého společenského postavení žen.¹¹³

V Koránu se mluví o zahalování pouze dvakrát¹¹⁴, ženám se zde nařizuje, aby se zdržely gest a chování, které by vzbuzovalo podezření o jejich morálce¹¹⁵, dále jim bylo zakázáno odhalovat svůj půvab ostatním mužům. Rozmach zahalování nenastal hned s nástupem islámu, ani ženy proroka Mohameda většinu svého života zahalené nechodily, tento zvyk si osvojily až na sklonku života. Nutnost zahalování v islámu už zůstala a dále se rozvíjela v jednotlivých státech. Při určitém zjednodušení je možno uvést 7 základních typů zahalení, které jsou nejvíce využívány, podle oblasti se objevují různé odlišnosti.

Jako první uvedu výraz hidžáb. Tento způsob zahalování je ve svém smyslu nejproblematičtější. V doslovném překladu z arabštiny totiž hidžáb znamená způsob jakéhokoliv zahalování žen, ale používá se také k označení nejčastějšího typu šátku, který je čtvercový, zakrývá krk, avšak nezakrývá obličejovou část. Konzervativní muslimové využívají specifické prostředky k zahalování, jsou jimi niqáb a burka. Burka je nejpřísnější variantou zakrývání, jedná se o šátek kryjící kompletně celé tělo obličej a i přes oči je síťovina, která snižuje průhlednost. Nigáb je závoj ponechávající odhalený průzor kolem očí, někdy se dá nosit s oddělovací rouškou. Velmi populárním šátkem je al amira - skládá se ze dvou dílů, z přiléhavé bavlněné části a šátku ve tvaru válce. Popularitu má v oblasti Zálivu také dlouhý šátek shayla, omotává se okolo hlavy a konec se přišpendlí k ramenu nebo zastrčí. Další variantou je khimar, dlouhý závoj pláštěnkového typu visící až do úrovně pasu zakrývá celou horní polovinu

---

¹¹³ KARLÍK, Tomáš. *Dějiny zahalování. Proč nádherné muslimky skrývají tváře?* [online]. National Geographic [cit. 22. 3. 2014]. Dostupné na <<http://www.national-geographic.cz/detail/dejiny-zahalovani-proc-nadherne-muslimky-skrývaji-tvare-3346/>>

¹¹⁴V súře Al-Ahzáb (súra č. 33, Spojenci) ve verši 59 se píše: „Proroku, řekni svým ženám, dcerám a ženám věřících, aby se oblékaly do svrchního roucha (když mají vyjít ven). Tak totiž snáze budou poznány (jako řádné ženy) a nebudou obtěžovány (neslušnými řečmi). A Bůh odpouští a je milosrdný.“ (*Korán*. Překlad Dr. Ignác Veselý. Praha: Knihovna Alois Šašek, 2. Vydání, 1945. s. 370)

¹¹⁵V súře Surah (súra č. 24, Světlo) ve verši 31 se píše: „A řekni věřícím ženám, aby cudně klopile zrak a střežily svá pohlaví a nedávaly na obdiv své ozdoby kromě těch, jež jsou viditelné. A necht' spustí závoje své na řadra svá. A necht' ukazují své ozdoby jedině svým manželům nebo otcům nebo tchánům nebo synům svých manželů nebo bratřím nebo synům svých bratří či sester anebo jejich ženám anebo těm, jimž vládne jejich pravice, nebo služebníkům, kteří nemají chťiče, anebo chlapcům, kteří nemají pojem o nahotě žen. A necht' nedupou nohama, aby lidé postřehli ozdoby, které skrývají. A konejte všichni pokání před Bohem, ó věřící, snad budete blažení!“

těla, kromě obličeje osoby, který zůstává odhalený. Posledním typem je čádor, který nosí Íránské ženy, když opouští dům. Nejedná se o šátek ale o plášť zakrývající celé tělo a často je doplněn menším šátkem, který se nosí pod pláštěm.

Před 40 roky zvyk zahalování téměř vymizel, závoje a šátky nosil jen zlomek žen a tradice se považovala za téměř archaickou, stačilo jen pár desetiletí a dnes je tomu zcela jinak a hidžáb se stal symbolem toho „být správnou muslimkou“. Rychlost, kterou se závoje šířily, nepřekvapila jen Evropany, ale i samotné muslimy. Nábožensky tolerantní státy jako Egypt nebo Turecko jsou dnes také plné zahalených žen. Ženy nejsou tlačeny do skrývání svých obličejů jen muži, ale touha po zahalování pramení i z jejich vlastních myslí. Podle žen je hidžáb osvobozující a funguje proti diskriminaci jak na pracovišti tak mimo něj. Ženy jsou posuzovány podle své inteligence a schopností, ne podle vzhledu.

4.3.2.2. Zákaz zahalování ve Francii

Náboženské symboly zakrývající obličej jsou pro státy se silnou muslimskou menšinou velkým problémem, proto se některé země rozhodly přistoupit k radikálnímu řešení, jímž je zákaz náboženských symbolů, které zahalují obličej. Za průkopníka v této oblasti se dá považovat Francie, která jako první uzákonila tento zákaz a to zákonem č. 2004/228, přítomnost ostentativních náboženských symbolů ve veřejných základních a středních školách, které by identifikovaly své nositele s jejich náboženským vyznáním je zakázána.

Dne 11. Dubna 2011 vstoupil v účinnost zákon č. 2010/1192, o zákazu zakrývání obličeje na veřejném prostranství, který hovoří o zahalování obličeje jen obecně, avšak v praxi směřuje hlavně proti muslimům, jelikož právě oni nejvíce využívají zakrývání obličeje z náboženských důvodů. Podle zákona mají muslimky zakázáno nosit jakýkoliv typ hidžábu zakrývající obličej, tedy především niqáb a burku, a to na všech veřejných prostranstvích a prostorách určených k veřejnému užívání nebo sloužících k veřejnému účelu. Článek tři stanovuje sankce za porušení zákazu na pokutu určenou pro přestupky druhého

stupně (dosahující výše až 150 eur), vedle nebo místo pokuty může být pachateli nařízena povinnost účastnit se semináře občanství, který napomůže k uvědomění si společenských hodnot, respektu a tolerance.¹¹⁶ Větší postihy stanovuje zákon pro ty, kteří ženy nutí k porušování zákazů vycházejících z tohoto zákona. Tomu, kdo zneužije své „mocenské autority“ hrozí pokuta v řádech desetitisíců eur a trest odnětí svobody až na jeden rok.¹¹⁷

Francie, která svými zákony zakazuje nošení náboženských symbolů na veřejnosti a tím i nošení burky, si odůvodňuje tyto zásahy jako ochranu veřejnosti proti zahaleným osobám, které mohou být nebezpečné. Jinými odůvodněními také bývá údajná ochrana neutrality státu a ochrana těch, kteří jsou bez vyznání, před těmi kteří svou víru manifestují. Francie v tomto případě neochraňuje menšiny, jak je to deklarováno například v české Ústavě, ale naopak část obyvatelstva obávající se hrozby islámu, kterou je ve Francii většina.¹¹⁸ Vláda prezidenta Sarkozyho uváděla předpis jako ochranu žen před nuceným nošením závoje, který by zahalil celou tvář. Podle odborníků argumentujících ve prospěch zákona jsou ženy pod tlakem okolí, který je vytvářen na základě víry a příkazuje ženám chodit na veřejnosti zahalené, proto ženy ze strachu, že by byly potrestány pro neposlušnost Koránu raději niqáby a burky nosí. Odpůrci zákona protestují, že se jedná o příliš podstatný zásah do základních lidských práv a svobod konkrétní skupiny obyvatelstva a že není možné nikomu nařizovat, jak se nemá oblékat. Bylo by vůbec přijatelné přijmout obecné pravidlo, že lze odsoudit jedince k trestu odnětí svobody až na jeden rok jen zato, že někomu jinému přikáže, co má nosit za oblečení? Je to věc, kterou dělají rodiče každodenně a nelze je za to nijak trestat.¹¹⁹

Podle statistik vedených deníkem The New York Times, hned první měsíc účinnosti tohoto zákona francouzská policie zadržela pro porušení tohoto zákona 46 žen, které byly nucené zaplatit pokutu nebo absolvovat výše zmiňovaný kurz občanství. Z jiných průzkumů vyplývá, že procento žen skutečně zahalující svůj

---

¹¹⁶ NĚMČÁK, Vítězslav. *Zákaz nošení burky ve Francii* [online]. Jiné právo, 2011. Dostupné na <<http://jinepravo.blogspot.com/2011/04/vitezslav-nemcak-zakaz-noseni-burky-ve.html>>

¹¹⁷ WILSHER, K. France puts no-veil law into practice. *L.A. Times* [online] Dostupné z: <<http://articles.latimes.com/2011/apr/12/world/la-fg-france-veil-20110412>>

¹¹⁸ MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. Neutralita, sekularizmus a laický stát. *Acta Iuridica Olomouciensis*, 2010, roč. 5, č. 2, s. 75-76.

¹¹⁹ ALTHOUSE, A. Under the new french law... [online]. Citováno 22. 3. 2014. Dostupné z: <<http://althouse.blogspot.com/2011/04/under-new-french-law-theres-fine-of-216.html>>

obličej na veřejnosti je velmi malé. Francie má přibližně 65 milionů obyvatel, z nichž 5 až 6 milionů vyznává islám, ale pouze zhruba 2000 žen zahaluje svůj obličej. V dalších státech s podobnou úpravou je počet žen zahalujících se také velmi malý.¹²⁰ Vystává tedy otázka, zdali je nutné kvůli tak malé skupině obyvatel zavádět právní úpravu, která tuto skupinu diskriminuje bez konkrétních důvodů.

Zákaz nošení pokrývek zahalující obličej dle mého názoru směřuje přímo proti muslimské menšině, i když politické špičky Francie tvrdí opak. Pochybnosti o možném rozporu s mezinárodními akty upravující lidská práva¹²¹ rozptýlil Evropský soud pro lidská práva v rozsudku ve věci Phull proti Francii¹²², když zaujal postoj, že argument ochrany bezpečnosti a nutnost vidět celý obličej, aby byla možná identifikace, lze podřadit pod jednu z výjimek stanovených Úmluvou. Nejspíš bude jen otázkou času, než Evropský soud pro lidská práva bude muset řešit víc stížností týkajících se zahalování obličeje nebo i jiných náboženských symbolů.

Napjaté poměry mezi francouzskými starousedlíky a muslimskými imigranty vedly k takto radikální úpravě poměrů muslimské menšiny, avšak některé argumenty jednoznačně mluví ve prospěch zákazu zahalování. Pokud jde o otázku veřejné bezpečnosti je jasné, že zcela zahalené osoby mohou nést bezpečnostní rizika z mnoha důvodů. Identita takových jedinců zůstává okolí skryta, a není proto možné identifikovat pachatele trestných činů, nelze ani s určitostí rozeznat jde-li o muže či ženu. Navíc nelze předem vyloučit, že by i nemuslimští občané mohli zneužívat oděv k páčání trestné činnosti, pokud by tomu tak bylo, vztahy mezi nemuslimskou většinou a muslimskou menšinou by se ještě více vyostřily.

Druhým, neméně důležitým, argumentem je zdraví a bezpečnost osob nosících niqáb či burku, ale i osob v jejich blízkosti. Odborníci se shodují, že neustálé nošení pokrývky celého těla způsobuje zdravotní komplikace spojené s nedostatkem vitamínu D nebo je dokonce spojováno se zvýšeným výskytem

---

¹²⁰ Nizozemsko - zahaluje se pouze okolo 400 žen, Švédsko - přibližně 100 žen

¹²¹ Rozpor s čl. 8 Úmluvy - právo na respektování soukromého života a osobní identitu, čl. 9 Úmluvy - svoboda projevat své náboženství nebo víru

¹²² Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Phull proti Francii ze dne 11. ledna 2005, stížnost č. 35753/03.

poruch psychického zdraví. Burka navíc nebezpečně omezuje smyslové vnímání (sluch, zrak) a snižuje mobilitu, což může ohrozit například ostatní účastníky silničního provozu.

Muslimským ženám byla ponechána alternativa a jak náboženským, tak právním normám lze vyhovět nošením jiné, méně zahalující formy muslimského šátku. Z těchto důvodů usuzuji, že k porušení ustanovení Úmluvy týkajících se svobody náboženského vyznání francouzským zákonem nedošlo.

4.4.2.3. Belgin Dogru proti Francii

Jedním ze známějších případů zákonného omezení náboženské svobody je vcelku kontroverzní rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Dogru proti Francii.¹²³ V tomto případě řešil Evropský soud pro lidská práva stížnost muslimské studentky Belgin Dogru. Stěžovatelka v roce 1999 ve svých jedenácti letech navštěvovala střední školu ve Flers, kam od ledna téhož roku začala nosit muslimský šátek jako projev své víry. Největší problém nastal při hodinách tělesné výchovy, když Dogru opakovaně odmítala odložit šátek po dobu výuky. Argumenty, že šátek představuje nebezpečí pro ni nebo pro ostatní studenty a je neslučitelný s hodinami tělesné výchovy nebyly dostačující. Po několika napomenutích a neshodách se učitel obrátil na ředitele školy a ten případ předložil školní disciplinární komisi.¹²⁴

Již v únoru 1999 školní disciplinární komise rozhodla o vyloučení Belgin Dogru za porušení povinnosti aktivně se účastnit hodin tělesné výchovy. Nespokojení rodiče se vzápětí odvolali k řediteli pro vzdělávání v Caen, ten však rozhodnutí komise potvrdil. Jako důvody mimo jiné uvedl, že je po žácích požadováno, aby se hodin tělesné výchovy účastnily ve vyhovujícím oblečení, jež neporušuje zdravotní a bezpečnostní předpisy. Ke stejnému závěru došel i správní soud v Caen a také odvolací soud v Nantes. Po odmítnutí stížnosti francouzským

---

¹²³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Dogru proti Francii ze dne 4. března 2009, stížnost č. 27058/05.

¹²⁴ HANSLIAN, P. ,KEISLER, I. *Náboženství a lidská práva* [online]. Citováno 22. 3. 2014. Dostupné z: <<http://www.respektneboli.eu/zaci-a-studenti/materialy/nabozenstvi-a-lidska-prava>>

Nejvyšším správním soudem nezbyla rodičům jiná možnost, než předložit svůj případ Evropskému soudu pro lidská práva.

Ve svém podání uvedla stěžovatelka, že důvod omezení jejího práva na projevování náboženského vyznání neměl oporu v zákoně, protože soudní judikatura ani ministerský oběžník nemají požadovanou právní sílu. Na podporu svého argumentu uváděla fakt, že francouzská legislativa přijala zákon o zákazu nošení ostentativních náboženských symbolů až roku 2004. Dále se ohradila proti tvrzení, že by porušila své povinnosti. Jako alternativu k užívání šátku při tělesné výchově nabídla učitelům nošení klobouku nebo balaclavy¹²⁵. Tím by se vyřešily problémy s bezpečností, učitel však možnost zamítl bez zdůvodnění a dále se k tomuto již nevyjadřovala ani disciplinární komise.

Evropský soud pro lidská práva se přiklonil k argumentaci vyučujících, kteří v nošení šátku při sportu spatřovali bezpečnostní riziko, a slovy „závěr ke kterému došly národní soudní orgány, tedy že zákaz nošení závoje, konkrétně muslimského šátku, během hodin tělocviku z důvodu zdraví a bezpečnosti není nerozumný“¹²⁶ uznal, že se v tomto případě jednalo o povolené omezení svobody projevu náboženského vyznání. Pro upřesnění, jednalo se o riziko úrazu, který si dle názoru vyučujících mohla sama dívka pomocí šátku způsobit.

V samotném závěru odůvodnění soud znovu zdůrazňuje, že stěžovatelka musela být předem seznámena s vnitřními předpisy instituce, kterou navštěvovala, a proto mohla předpokládat své vyloučení, navíc jí bylo umožněno, aby ve studiu pokračovala distanční formou, tudíž taková sankce nemůže být považována za disproporční. Tyto skutečnosti Evropský soud pro lidská práva posoudil jako dostatečný doklad toho, že byl brán zřetel na víru studentky Belgin Dogru ve vztahu s požadavky veřejného pořádku.

Odůvodnění rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva je postaveno na nebezpečnosti nošení muslimských šátků při hodinách tělesné výchovy, to však podle mého názoru není jádro celého problému, ale pouze záminka pro omezení náboženských symbolů ve školách. Pro identifikaci pravé příčiny rozhodnutí

---

¹²⁵ Speciální kukla zahalující celý povrch hlavy s výjimkou obličejové části, lze upravit tak, aby byly odkryté jen oči.

¹²⁶ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva Dogru proti Francii ze dne 4. března 2009, č. 27058/05

o vyloučení studentky Dogru ze školy je nutné zabrousit do odstavce 74 rozhodnutí, kde se soud zmiňuje o zvýšeném napětí ve škole a zhoršení atmosféry v celé instituci. Nejrychlejším možným řešením jak uvolnit ono napětí bylo zabránit fyzické přítomnosti Belgin Dogru ve školních prostorách a nabídnout jí korespondenční formu studia. Soud zmínil, že pro něj není lehké posoudit, zda by byla jiná pokrývka vhodnější k provozování sportovních aktivit a zda se skutečně škola snažila o kompromis či se jednalo o diskriminaci a překročení práva na svobodu projevu náboženství.

4.3.2.4. Leyla Sahin proti Turecku

V dalším významném případě, který řešil Evropský soud pro lidská práva, se na pozici stěžovatelky postavila muslimka Leyla Sahin, občanka Turecké republiky narozená roku 1973 do tradičně muslimské rodiny a od roku 1999 žijící ve Vídni, kam byla nucena se přestěhovala za studiem medicíny. Tento případ je ukázkou toho, že nejen v typicky evropské zemi může vzniknout problém s muslimskými náboženskými symboly, ale i v zemích, které jsou vnímány jako převážně islámské, toto nebezpečí hrozí. Výchova vedla Leylu Sahin k tomu, aby brala nošení šátků na veřejnosti jako samozřejmost, ta zvyk dodržovala a po déle než 4 roky svého studia navštěvovala školu pouze zahalená v muslimském šátku.

23. února 1998 vydal vicekancléř univerzity v Istanbulu oběžník upravující pravidla vstupu na pozemky univerzitního kampusu. Mimo jiné se oběžník přímo dotýká práv muslimů, když říká, že „studenti, jejichž hlava je zakrytá (kteří nosí muslimský šátek) a studenti – včetně zámořských –, kteří nosí vousy, nesmí být vpuštěni na přednášky, semináře, či cvičení.“¹²⁷ Vyučujícím přibyla povinnost vyrozumět všechny studenty, kteří by se dopustili porušení směrnice, že musí porušování zanechat a vykázat je. V případě že by neuposlechli, měli vyučující oznámit jejich jména pro účely disciplinárního řízení. V případě Sahin došlo na

---

¹²⁷ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva v případě Leyla Sahin proti Turecku ze dne 10. listopadu 2005, č. 44774/98. odst. 12

disciplinární opatření, a studentka nebyla připuštěna ke zkouškám. Skutečnost, že oběžník nezakazuje pouze šátky, ale také vousy vykazuje, že pravým důvodem pro omezení symbolů není hrozba pro bezpečnost, ale popuzení orgánů univerzity náboženskou symbolikou.

V následujících měsících nebyla Leyla Sahin opakovaně připuštěna na některé přednášky a semináře. Z tohoto důvodu podala v červenci 1998 k istanbulskému správnímu soudu žádost o zrušení onoho oběžníku s odůvodněním, že je v rozporu se svobodou náboženského vyznání a právem na vzdělání. Istanbulský správní soud žádosti nevyhověl a zamítl ji s tím, že univerzita má plné právo regulovat oblékání studentů na pozemcích univerzitního kampusu za účelem udržení pořádku a stejně rozhodl i Nejvyšší správní soud, ke kterému směřovalo odvolání.

Leyla Sahin si stála za svým náboženským přesvědčením i nadále a odmítala odložit šátek, proto vedení univerzity nezbylo jiné řešení, než květnu roku 1998 udělit Sahin napomenutí děkana. Vzniklá situace ještě více rozdmýchala napjatou atmosféru na univerzitě a vedla například k demonstraci na lékařské fakultě uskutečněné v únoru 1999, za kterou byla řada studentů disciplinárně potrestána (tresty byly později zrušeny istanbulským správním soudem). Leyla Sahin byla prakticky donucena ke změně školy, a tak se v září roku 1999 zapsala na Vídeňskou lékařskou fakultu, kde jí bylo umožněno pokračovat ve studiu bez problémů vzniklých ze zahalování.

Jako poslední možnost ochrany svých práv se stěžovatelka Leyla Sahin v roce 1998 obrátila na Evropský soud pro lidská práva. Ve své stížnosti namítala porušení čl. 8,9 a 10 Úmluvy a čl. 2 Protokolu 1 Úmluvy. Malý senát jednomyslně shledal, že k porušení ustanovení Úmluvy nedošlo, protože omezení směřovalo k jednomu z legitimních cílů podle čl. 9 odst. 2 Úmluvy, k tomuto ve své knize Jakub Kříž říká: „V demokratické společnosti, kde vedle sebe v rámci jedné populace působí několik náboženství, může být nutné stanovit omezení svobody náboženského projevu či přesvědčení za účelem sladění zájmů různých skupin a zajištění práv každého jednotlivce.“¹²⁸ Soud dále zmínil některá předchozí

---

¹²⁸ KŘÍŽ, J. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 37

rozhodnutí například Karaduman¹²⁹ proti Turecku nebo Dahlab proti Švýcarsku¹³⁰, ve kterých zavedl pravidlo, že stát za určitých podmínek může stanovit omezení pro nošení islámského šátku, pokud by představovalo ohrožení veřejného pořádku, veřejné bezpečnosti a práv a svobod druhých.¹³¹

Na základě žádosti stěžovatelky byl případ postoupen Velkému senátu Evropského soudu pro lidská práva. Ve svém stanovisku se opět odvolávala na porušení práva na svobodu náboženského vyznání. Také namítala, že žádný další evropský stát nezakazuje nošení islámských šátků na půdě vysokoškolských institucí a ani v Turecku se neprojevovaly žádné známky napětí, svědčící pro takovou radikální úpravu poměrů. Dále zpochybňuje tvrzení, že by svým oblíkáním nějak negativně ovlivňovala spolužáky, protože studenti vysoké školy jsou dospělí lidé schopni si o situaci udělat vlastní nezaujatý názor. Rovnost mužů a žen také nebyla nošením pokrývky porušena, protože každý si může stanovit, zda sám sebe bude omezovat, či nikoliv. Každé náboženství s sebou přináší vlastní pravidla, a pak už záleží jen na jedinci, zda je bude dodržovat. Silným argumentem stěžovatelky bylo tvrzení, že důsledné dodržování zákazu muslimských šátků na tureckých univerzitách de facto zabraňuje studentkám v dokončení studia a získání vysokoškolského vzdělání z nábožensky motivovaných důvodů, čímž by bylo zásadně porušeno právo na vzdělání. Nutit studenty vybrat si mezi vírou a vzděláním je nepřijatelné a lze považovat za diskriminaci věřících.

Soud v odůvodnění říká, že situace v Turecku je komplikovaná a země stojí na rozcestí mezi sekulárním pojetím státu a islámským státem. Samotná turecká ústava v několika člancích zachycuje principy sekularismu.¹³² Na druhou stranu v tureckých parlamentních volbách opakovaně vítězí s velkým náskokem strana, politicky sympatizující s islámem, Spravedlnost a Rozvoj, která se vyhraňuje vůči sekulárnímu uspořádání státu, dokonce panovaly obavy, že by mohlo dojít ke změně státního uspořádání na islámský stát.

---

¹²⁹ Rozhodnutí Komise ve věci Karaduman proti Turecku ze dne 3. května 1993, č. 16278/90

¹³⁰ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Dahlab proti Švýcarsku ze dne 15. února 2001, stížnost č. 42393/98

¹³¹ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Leyla Sahin proti Turecku ze dne 10. listopadu 2005, č. 44774/98. bod. 111

¹³² Čl. 10, 13, 14, 136 a jiné Ústavy Turecké republiky

Velký senát Evropského soudu pro lidská práva dospěl k názoru, že zákaz nošení náboženských šátků na univerzitě v Istanbulu byl nejen ospravedlnitelný, ale také přiměřený zamýšleným cílům, neboť se díky němu zlepšila ochrana práv druhých a zajistil se veřejný pořádek. V odůvodnění rozhodnutí se Velký senát zabýval historickým kontextem, také relativně novým fenoménem nošení šátků do škol, který se na území Turecka začal poprvé objevovat v 80. letech 20. století. Důležitým nástrojem, který Velký senát použil, bylo komparativní srovnání všech evropských právních úprav nošení oděvů symbolizujících příslušnost k některé náboženské společnosti nebo církvi. Takovou právní úpravu provedly hlavně státy, které považují nošení oděvů spojených s vírou za politický projev, tedy hlavně Francie, ale též Turecko, Albánie nebo Ázerbajdžán.

Velký senát rozvedl v odůvodnění také úvahu o úloze státu vytvářet neutrální podmínky podle principu pluralismu a tolerance. Je nezbytně nutné, aby stát s více silnými náboženstvími přijímal určitá opatření, která povedou k zachování rovného postavení všech vyznavačů rozdílných náboženských přesvědčení ve veřejném prostoru, a tím docílí snášenlivosti a tolerance. Díky velké různorodosti projevů náboženského vyznání napříč Evropou musí státy požívat široké míry volného uvážení (margin of appreciation) v úpravě těchto otázek na vnitrostátní úrovni.

Dle mého názoru Evropský soud pro lidská práva správně odůvodnil zákaz nošení šátků stejně jako jiných náboženských symbolů na vysokých školách tím, že se jedná o snahu předejít potenciálním konfliktům a nárůstu napětí mezi zastánci a odpůrci zahalování. Přestože je většina obyvatel Turecka praktikujícími muslimy, došlo už v roce 1923 při vzniku Turecké republiky k oddělení náboženské sféry od sféry veřejné, čímž se Turecko odlišuje od ostatních muslimských států. Pokud by zákaz byl zrušen, mohlo by dojít ke zvyšování tlaku okolí na nezahalené muslimky a tím by došlo k porušení jejich práv a k popření principu sekularismu.

Diskutabilní je otázka legitimacy tohoto zásahu. Zásadní rozdíl mezi případem Leyla Sahin proti Turecku a Belgin Dogru proti Francii vidím v prostorách, kterých se týkají. Zatímco omezení Belgin Dogru se vztahovalo pouze na hodiny tělesné výchovy spojené s rizikem fyzické újmy, Leyle Sahin byl

omezen přístup na většinu přednášek, seminářů a cvičení a lze tedy usuzovat, že k nebezpečí fyzické újmy nedocházelo. Navíc si myslím, že k ovlivnění dospělých a vzdělaných studentů vysoké školy, kteří chápou rozdíly mezi kulturami a náboženstvími, nemůže docházet v takové míře, jako je tomu u nezletilých jedinců na základní nebo střední škole. Ve prospěch mého názoru svědčí fakt, že v některých státech Evropy je dnes nošení šátků zakázáno jen na základních a středních školách. V případě škol vysokých by měl být vytvořen prostor pro projevy jak náboženského, tak politického i filozofického přesvědčení.

4.3.2.5. Lucia Dahlab proti Švýcarsku¹³³

Evropský soud pro lidská práva zaujal ve věci Dahlab proti Švýcarsku zcela odlišné stanovisko než ve věci Lautsi proti Itálii. Lucia Dahlab je občankou Švýcarského spříseženství, která se rozhodla konvertovat k islámu. Paní Dahlab v souladu s náboženskými pravidly Koránu začala nosit na veřejnosti muslimský šátek, to by samo o sobě nebyl takový problém, kdyby nebyla učitelkou na základní škole. Od konvertování v roce 1991 nebyl žádný důvod ke stížnostem, ať už ze strany rodičů žáků nebo zaměstnavatele, přesto v roce 1996 byla školní inspekcí upozorněna na nevhodnost šátku a byla vyzvána k jeho odložení na půdě školy. Dahlab se odmítla rozhodnutí inspekce podřídit a odvolala se k ženevské kantonální vládě, ani tam však její prosby nebyly vyslyšeny, a bylo rozhodnuto v její neprospěch.

Poté co případ prošel vnitrostátními soudy, se kauza dostala až před Evropský soud pro lidská práva. Tam stěžovatelka na obhajobu své stížnosti uvedla, že se jedná o neodůvodněný zásah do svobody náboženského vyznání a že by nemělo být možné zakazovat zaměstnancům veřejných institucí nosit oděv jen proto, že je považovaný za náboženský symbol, protože by to mohlo vést až k případům, ve kterých jim bude zakázáno oblékat se podle svého uvážení. Vláda reagovala na rozhodnutí konstatováním, že napadené rozhodnutí má za cíl chránit

---

¹³³ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Dahlab proti Švýcarsku ze dne 15. února 2001, stížnost č. 42393/98.

náboženská práva druhých v souladu s principem neutrality veřejných škol. Učitelé na veřejných školách jsou vlastně státní úředníci zastupující stát, tudíž nesmí docházet k jejich identifikaci s konkrétním náboženstvím. Velmi důkladně byl také vyzdvížen fakt, že učitel na základní škole je pro žáky vzorem, který ovlivňuje výrazně jejich smýšlení a názory.

Senát Evropského soudu pro lidská práva došel k závěru, že nedošlo k žádnému porušení ustanovení čl. 9 Úmluvy a odůvodnil své rozhodnutí tím, že nebyl překročen prostor státu pro uvážení a že zákaz nošení šátku sleduje ochranu práv a svobod druhých. Podle soudu není lehké zhodnotit dopad „silného vnějšího symbolu“ na svobodu vyznání malých dětí, které lze lehce ovlivnit.

V knize *Rovnost a diskriminace* se píše: „Míru práv menšiny nesmí určovat neurčité analýzy momentálních psychóz většinové populace.“¹³⁴ Na tomto případě mě zaujala argumentace soudu v odůvodnění rozhodnutí, která mluví o šátku jako o „silném vnějším symbolu“, od čeho se však odvozuje jeho vnější síla? V čem se šátek liší od křesťanského kříže (pasivní náboženský symbol)? K tomu se vyjádřil Velký senát Evropského soudu pro lidská práva v rozhodnutí případu *Lautsi* proti Itálii, ale ani z onoho rozhodnutí nelze dospět k jednoznačnému výkladu.

---

¹³⁴ BOBEK, Michal, BOUČKOVÁ, Pavla, KÜHN, Zdeněk (eds.). *Rovnost a diskriminace*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 307.

5. Závěr

Rád bych zdůraznil, že téma, kterým jsem se zabýval, je velmi rozsáhlé, proto jsem se zaměřil pouze na vybrané dokumenty a případy, kterým dle mého názoru přísluší největší pozornost. Je tedy nutné práci brát jako pomůcku k uvedení do této komplikované problematiky ne jako dílo postihující všechny její aspekty.

Při svém bádání jsem si kladl mnoho otázek, na které naleznete odpovědi v mé práci, ale jednou z nejdůležitějších otázek bylo, kde leží ona hranice náboženské svobody a jestli je vůbec možné svobodu náboženského vyznání omezit. Na základě rozboru soudních rozhodnutí a právních předpisů jsem dospěl k závěru, že svoboda vyznání je a musí být omezitelná. Dle mého názoru lze omezit pouze náboženské projevy, tedy *forum externum*. *Forum internum* musí zůstat nedotčeno, je totiž vnitřní složkou každého jedince, a tudíž do ní nelze zasahovat. Ale ani náboženské projevy nelze omezit bezdůvodně, nýbrž jen pokud takové omezení sleduje legitimní cíle a je nezbytné v demokratické společnosti. Takovým legitimním cílem je ochrana veřejného bezpečí, zdraví, mravnosti a veřejného pořádku. Hranice mezi *forem externum* a *forem internum* je tak tenká, že se mnohdy dá jen velkou námahou určit, co kam spadá. *Forum internum* se promítá do každodenního života věřících i do zdánlivě nenáboženských projevů. Z tohoto předpokladu usuzuji, že za *forum externum* se dají považovat i každodenní úkony věřící osoby, která na základě své víry nakládá se svým časem, se svými finančními prostředky, stravuje se, obléká se atd., zjednodušeně řečeno: vnitřní přesvědčení věřícího člověka ovlivňuje veškeré oblasti jeho života. Ze zřejmých důvodů je tedy nutné důsledně chránit náboženskou svobodu jako jednu z nejvyšších hodnot v demokratické společnosti.

Pro zachování neutrality každého státu je důležité, aby náboženství zůstalo mimo sféru státní moci a aby nedocházelo k diskriminaci nebo naopak k podporování konkrétních náboženství. Proto je nutné jasně stanovit hranice. Z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva je zřejmé, že v nábožensky velmi roztržité Evropě, tato instituce státům ponechává široký prostor pro volné

uvážení, jak si otázky upraví. V rozhodnutích zmíněných v předchozích kapitolách například v kauze Leyly Sahin proti Turecku se Evropský soud pro lidská práva staví do pozice toho, kdo bude pouze kontrolovat excesy národních úprav a rozhodnutí, aniž by blíže stanovil konkrétní hranice pro posuzování konfliktů mezi právem na svobodný projev náboženského vyznání a zásahem do práv druhých.

Limity náboženské svobody slouží k udržení plurality náboženství v demokratickém státě. Hlavním cílem je zabránit, aby některé náboženství získalo monopolní status, a mohlo by pak omezovat projevy ostatních náboženství, které nejsou v souladu s tímto většinovým náboženstvím.

V souvislosti s vývojem principů sekulárního státu dochází k tzv. privatizaci náboženství, která spočívá ve ztrátě státní kontroly nad náboženstvím, které přechází do soukromé sféry. Z tohoto důvodu hrozí excesy náboženských společenství a církví, proto je nutné, aby stát jasně stanovil pravidla vztahu státu a církve. Nezbytné je zakotvit pravidlo, že normy obsažené v zákonech a jiných právních předpisech mají vždy přednost před normami náboženskými. Náboženství nemůže sloužit jako zástěrka, a už vůbec jako omluva pro protiprávní chování jednotlivců.

Jako silnou stránkou mé práce považuji poměrně podrobně rozebrané skutkové základy jednotlivých kauz řešených před Evropským soudem pro lidská práva. Zastávám názor, že nelze správně pochopit jeho rozhodnutí bez znalosti skutkových okolností případu a zásad, podle kterých soud vykládá čl. 9 Úmluvy. Pro rozhodovací proces je velmi důležité vědět, za jakých skutkových a politických okolností soud rozhodoval. Vytrhnout názor soudu z kontextu celého případu, jako to dělají některé komentáře, není rozumné. Aby bylo možné subjektivně posoudit rozhodnutí a polemizovat s odůvodněním soudu, je potřeba pochopit všechny aspekty situace, ve které se případ odehrál. Dokonce i malé rozdíly mohou obrátit argumentaci úplně jiným směrem.

V práci jsem se také snažil nalézt jasnou odpověď na otázku, zda lze požadovat nábožensky neutrální chování v prostoru otevřeném veřejnosti jen po orgánech veřejné moci a jejich zaměstnancích nebo i po ostatních obyvatelích státu. Dle mého názoru by se zaměstnanci státu měli zdržet užívání ostentativních

náboženských symbolů v místě svého pracoviště, aby nedocházelo k pochybnostem o náboženské neutralitě státu. Avšak podle názoru Evropského soudu pro lidská práva nejen zaměstnanci veřejných institucí, ale i osoby je navštěvující, se musí zdržet užívání náboženských symbolů, pokud by jimi bylo zamýšleno ovlivňovat náboženské vyznání druhých. Soud se těmito otázkami zabýval v případech Leyly Sahin a Belgin Dogru. Ačkoliv obě rozhodnutí mají přesvědčivé odůvodnění, připadá mi, že pokud má náboženské vyznání výrazné symboly, které v souladu s ním jeho příslušníci nosí na veřejnosti, dochází k diskriminaci tohoto náboženství. Nelze přeci bránit muslimským ženám v projevu jejich víry jen proto, že na rozdíl od křesťanského kříže je šátek výrazný a nelze ho nijak schovat. Princip náboženské neutrality státu navíc zakazuje jen, aby byl jednotlivec vystaven náboženským projevům ze strany státu a ne soukromých osob.

V práci jsem uvedl, že Ústavní soud ve svých nálezech označil Českou republiku za laický stát, ovšem doposud se nezabýval otázkami vzniklými střetem tohoto principu s ústavně zakotvenou svobodou vyznání. To však je dle mého názoru jen otázka času. Důvodem proč tomu zatím tak nebylo, je nejspíš malé množství věřících, kteří by projevovali výrazněji na venek svou víru. Nedochozí k přílišné konfrontaci s muslimskými šátky, sikhskými turbany ani obdobnými projevy, čemuž napomáhá i skutečnost, že se většina občanů České republiky k žádnému náboženství nehlásí. Pokud bude Ústavní soud rozhodovat o sporech v těchto případech, dá se předpokládat, že jako vodítko bude využívat judikaturu Evropského soudu pro lidská práva.

Resumé

As the main theme of my thesis I chose „Freedom of religion“. This topic is very wide and complex. That is why I had to concentrate only on certain aspects of this issue. Dissertation is divided into three main chapters and each of them is further divided into more subheads.

In the introduction I outlined goals of my work, I mentioned procedures used to get to these goals and I asked myself two basic questions. One of them was, whether it is necessary to somehow limit religious freedom. If the answer to the first question was positive, the second question needs to ask how exactly this should be done.

Chapter one was dedicated to demarcation of concept of religious freedom and its legalization in Bill of rights of the Czech Republic and in other documents on international and European level.

In the following chapter I focused on basic systems of relations between state and church, as they define the extent of autonomy of church. Here I established the principle, that my view of the issue is directed from the side of secular state, which Czech republic is. Here I also showed the differences between a secular, neutral and laic state.

Then I dealt with problem, where those borders of religious freedom are and if it is possible to overstep them. In this connection I focused on the case law linked to article 9 paragraph 2 of the European Convention of Human rights and Fundamental Freedoms. The European Court of Human Rights judged specific cases of restriction on religious freedom in order to protect principles of the secular state. The Constitutional Court of the Czech Republic has not judged any case like that yet. I tried to analyze some decisions of the European Court of Human Rights closely.

I came to conclusion that it really is necessary to limit freedom of religion, but for these limitations we must have firm legal boundaries. These boundaries essentially must be non-discriminatory, predictable and clear, pursue a legitimate

aim, which is protection of public safety, health, public order, morals and other rights and freedoms.

Seznam použitých zdrojů

Monografie:

1. BOBEK, Michal, BOUČKOVÁ, Pavla, KÜHN, Zdeněk (eds.). *Rovnost a diskriminace*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007. 471 s. ISBN 978-80-7179-584-1.
2. BOBEK, Michal. et al. *Judikatura a právní argumentace: teoretické a praktické aspekty práce s judikaturou*. Praha: Auditorium, 2006. 234 s. ISBN 80-903-7860-9.
3. ČAPEK, Jan. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod: Komentář s judikaturou. 1. část-Úmluva*. Praha: Linde Praha, a.s., 2010. 887 s. ISBN 978-80-7201-789-4.
4. ČERNÁ, Dagmar. *Standard lidských práv v Evropě: Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*. Praha: Eva Roztoková-IFEC, 2009. 161 s. ISBN 978-80-87146-21-7.
5. HUTSON, J. H. *The Founders on Religion – a book of quotations*. Oxford: Princeton University Press, 2005. 288 s. ISBN 9780691133836.
6. KLÍMA, Karel. *Encyklopedie ústavního práva*. 1. vydání. Praha: ASPI, 2007. 751 s. ISBN 978-80-7357-295-2.
7. KLÍMA, Karel et al. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 1441 s. ISBN 987-80-7380-140-3.
8. KLÍMA, Karel et al. *Evropské právo*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 579 s. ISBN 978-80-7380-335-3.
9. KLÍMA, Karel. *O právu ústavním*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 316 s. ISBN 978-80-7357-757-5.
10. KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. 759 s. ISBN 80-7380-000-4.
11. KOHNOVÁ, Jana (ed.). *Člověk a lidská práva*. Praha: Horizont 1969
12. KRÍŽ, Jakub. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. 366 s. ISBN 978-80-7400-362-2.

13. MONSMA, S. V., SOPER, J. C. *The Challenge of Pluralism – Church and State in Five Democracies*. 2. vyd. Spojené státy: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2009.
14. PAVLÍČEK, Václav et al. *Ústavní právo a státověda. II. Díl Ústavní právo České republiky. Část 2*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Linde, 2004. 241 s. ISBN 80-7201-472-2.
15. PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky: komentář. Díl 2, Práva a svobody*. 2. dopl. a podstatně rozš. vyd. Praha : Linde, 2002. 1164 s. ISBN 80-7201-391-2.
16. PAVLÍČEK, Václav. *O české státnosti: úvahy a polemiky, část 3., Demokratický a laický stát*. Praha: Karolinum, 2009. 543 s. ISBN 978-80-246-1642-1.
17. PŘIBYL, Stanislav, *Konfesionálněprávní studie – Brno: L. Marek, 2007. 264 s. (Deus et gentes; sv. 8) ISBN 978-80-86263-95-3*
18. RÉMOND, René. *Náboženství a společnost v Evropě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003. 273 s. ISBN 80-7106-496-3.
19. SCHEU, H. C.; KŘÍŽ, J.; DĚKANOVSKÁ, K. *Právní postavení náboženských menšín*. Univerzita Karlova v Praze, 201, 148 s. ISBN 978-80-87146-82-8
20. SPRATEK, Daniel. *Evropská ochrana náboženské svobody*. 1. Vydání. Brno: Nakladatelství L. Marek, 2008. 228 s. ISBN 978-80-8712-713-1.
21. ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. 2. vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2008. 255 s. ISBN 978-80-7201-710-2.
22. TICHÝ, Luboš; ARNOL, Rainer; SVOBODA, Pavel; ZEMÁNEK, Jiří; KRÁL, Richard: *Evropské právo*, C.H. Beck, Praha,2004, ISBN: 80-225-1911-1.
23. TRETERA, J. R. *Konfesionální právo a církevní právo*. nakladatelství Jan Krygl, 1997, 331 s. ISBN 80-902045-2-X.
24. TRETERA, J. R. *Stát a církve v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. 156 s. ISBN 80-7192-707-4.
25. *Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích*. 4, ř – ž. 1. vydání. Praha: Diderot, 1998. 717 s. ISBN 80-85841-37-1.
26. VALEŠ, V. *Konfesionální právo. Průvodce studiem*. A. Čeněk, Plzeň. 2008. 240 s. ISBN 978-80-7380-135-9.

27. WAGNEROVÁ, E.; ŠIMÍČEK, V.; LANGÁŠEK, T.; POSPÍŠIL, I. a kol. Listin základních práv a svobod. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, Praha. 2012. 931 s. ISBN 978-80-7357-750-6

Sborníky:

1. BENDO VÁ, P. Financování církví a náboženských společností v České republice. In *Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie, sborník textů z konference*. Praha: Ministerstvo kultury České republiky, 2009. 231 s. ISBN 978-80-86310-86-2
2. BÖCKENFÖRDE, Ernst Wolfgang. Vznik státu jako proces sekularizace. In HANUŠ, Jiří (ed.), *Vznik státu jako proces sekularizace: Diskuze nad studií Ernsta-Wolfganga Böckenfördeho*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. 149 s. ISBN 80-7325-089-6.
3. HALAS, František X. Sekularizace v Evropě od osvícenství po dnešek. In HANUŠ, Jiří (ed.), *Vznik státu jako proces sekularizace: Diskuze nad studií Ernsta-Wolfganga Böckenfördeho*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. 149 s. ISBN 80-7325-089-6.
4. NEŠPOR, Zdeněk R. Sekularizace politiky a veřejné sféry a jejich nebezpečí: Několik podnětů sociologie náboženství. In HANUŠ, Jiří (ed.), *Vznik státu jako proces sekularizace: Diskuze nad studií Ernsta-Wolfganga Böckenfördeho*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. 149 s. ISBN 80-7325-089-6.
5. WOOD, Jame E. An Apologia For Religious Human Rights. IN: *Religious Human Rights in Global Perspective*. Vol. 2. Religious Perspectives. Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1996, 597 s. ISBN 90-411-0178-0.

Odborné časopisy:

1. BADER, V. *Secularism or Democracy*. Amsterdam University Press, 2007
2. BOUČKOVÁ, Pavla. Lautsi a ostatní v. Itálie: Po muslimských šátcích křesťanské kříže? *Jurisprudence*, 2011, roč. 20, č. 3, s. 15 - 20.
3. KOSAŘ, David. Věc Leyla Sahin proti Turecku. *Přehled rozsudků Evropského soudu pro lidská práva*, 2006, roč. 9, č. 1, s. 17 – 33.

4. LAMPARTER, Michal. Význam studia problematiky svobody náboženského vyznání. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1997, roč. 5, č. 1, s. 66.
5. MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. Neutralita, sekularizmus a laický stát. *Acta Iuridica Olomucensis*, 2010, roč. 5, č. 2, s. 69 – 81.
6. Meulemann, H. Enforced Secularization - Spontaneous Revival? Religious Belief, Unbelief, Uncertainty and Indifference in East and West European Countries 1991-1998. *European Sociological Review*. 2004, č. 1.
7. PŘIBYL, Stanislav. Význam nálezu Ústavního soudu ČR č. 4/2003 Sb. pro vývoj vztahů státu a církvi v ČR. *Revue církevního práva*, 2004, roč. 3, č. 29, s. 202 - 212.
8. SCHEU, Harald Christian. Řidičský průkaz a turban. Náboženský symbol z pohledu Evropského soudu pro lidská práva. *Jurisprudence*, 2009, roč. 18, č. 2, s. 35 - 38.
9. ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. Ideologická neutralita státu a postavení církvi v České republice. *Revue církevního práva*, 3/2006, č. 35, s. 193 – 202.
10. WOOD, Jame E. Religious Human Rights and a Democratic State. *Journal of Church and State*, 2004, roč 46, č. 4, s 761-764.

Internetové stránky:

1. ALTHOUSE, A. Under the new french law... [online]. Citováno 22. 3. 2014. Dostupné z: < <http://althouse.blogspot.com/2011/04/under-new-french-law-theres-fine-of-216.html>>.
2. Autentický text čl. 9 dostupný: <http://en.wikipedia.org/wiki/Article_9_of_the_European_Convention_on_Human_Rights>.
3. BROWN, Andrew. *Who really wears burqua* [online]. Guardian, 10. března 2010. Dostupné na <<http://www.guardian.co.uk/commentisfree/andrewbrown/2010/mar/10/religion-islam>>.
4. ČR jako sekulární stát. [online]. Citováno dne 3. 2. 2014. Dostupné z: <<http://www.ius-wiki.eu/ustavni-pravo/pfuk/ustavko/zkouska/otazka-8>>
5. HAMMERBERG, Thomas. *Europe must not ban the burqa* [online]. Guardian, 8. března 2010. Dostupné na < <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2010/mar/08/europe-ban-burqa-veil>>.

6. HANSLIAN, P. ,KEISLER, I. Náboženství a lidská práva [online]. Citováno 22. 3. 2014. Dostupné z: <<http://www.respektneboli.eu/zaci-a-studenti/materialy/nabozenstvi-a-lidska-prava>>
7. HENDRYCH, D. a kol. Právníký slovník, Praha 2009 [online]. Dostupné z: <<http://www.beck-online.cz>>.
8. KARLÍK, Tomáš. *Dějiny zahalování. Proč nádherné muslimky skrývají tváře?*[online]. National Geographic [cit. 22. března 2014]. Dostupné na <<http://www.national-geographic.cz/detail/dejiny-zahalovani-proc-nadherne-muslimky-skryvaji-tvare-3346/>>.
9. KÜHN, Z. Krucifixy v evropských veřejných školách [online]. Citováno 18. března. 2014. Dostupný z: <<http://jinepravo.blogspot.com/2011/03/krucifixy-v-evropskych-verejnych.html>>.
10. *Laický stát* [online]. Iuridicum: Encyklopedie o právu, 16. 11. 2010 Dostupné na: <http://iuridictum.pecina.cz/w/Laick%C3%BD_st%C3%A1t>.
11. LINKLETTER, Karen. *Franklin D. Roosevelt's Four Freedoms Message to Congress* [online]. Milestone documents [cit. 15. ledna 2014]. Dostupné na <<http://www.milestonedocuments.com/documents/view/franklin-d-roosevelts-four-freedoms-message-to-congress/>>.
12. NĚMČÁK, Vítězslav. *Zákaz nošení burky ve Francii* [online]. Jiné právo, 2011 Dostupné na <<http://jinepravo.blogspot.com/2011/04/vitezslav-nemcak-zakaz-noseni-burky-ve.html>>.
13. POSPÍŠIL, Ivo. *Ústavní soud vyhlásil nález týkající se církevních restitucí* [online]. Dostupné z: <http://www.usoud.cz/aktualne/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=1893&cHash=7813925151657c0f15c4adabd991aa5b>.
14. RONCHI, P. Crucifixes Margin of Appreciation and Consensus: The Grand Chamber Ruling in Lautsi v. Italy. Dostupné z: <http://oxford.academia.edu/PaoloRonchi/Papers/565587/CRUCIFIXES_MARGIN_OF_APPRECIATION_AND_CONSENSUS_THE_GRAND_CHAMBER_RULING_IN_LAUTSI_V_ITALY>.
15. SHIRBON, Estelle. *Sarkozy says Burgas have no place in France* [online]. Reuters, 22. června 2009. Dostupné na <<http://www.reuters.com/article/2009/06/22/us-france-sarkozy-burqas-idUSTRE55L2YV20090622>>.
16. Slovník, dostupný na: <http://www.slovník-cizich-slov.cz/>.

17. WILSHER, K. France puts no-veil law into practice. L.A.Times [online] Dostupné z: <<http://articles.latimes.com/2011/apr/12/world/la-fg-france-veil-20110412>>.
18. ZUCCA, Lorenzo. *Lautsi – A Commentary of the Grand Chamber decision* [online]. Social science research network, 2. května 2011 [cit. 9. února 2014] Dostupné na <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1809577>.

Judikatura Ústavního soudu:

1. Nález Ústavního soudu ze dne 29. listopadu 2002, sp. zn. Pl. ÚS 6/02
2. Nález Ústavního soudu ze dne 8. října 1998, sp. zn. IV. ÚS 171/97
3. Usnesení Ústavního soudu ze dne 10. dubna 1998, sp. zn. II. ÚS 227/97
4. Nález Ústavního soudu ze dne 20. srpna 2004, sp. zn. III. ÚS 459/03
5. Nález Ústavního soudu ze dne 30. října 2007, sp. zn. Pl. ÚS 2/06
6. Nález Ústavního soudu ze dne 1. července 2010, sp. zn. Pl. ÚS 9/07
7. Nález Ústavního soudu ze dne 21. listopadu 2007, sp. zn. IV. ÚS 34/06
8. Nález Ústavního soudu ze dne 2. června 1999, sp. zn. Pl. ÚS 18/98

Judikatura Evropského soudu pro lidská práva:

1. Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Lautsi a ostatní proti Itálii ze dne 3. listopadu 2009, stížnost č. 30814/06.
2. Rozsudek Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci Lautsi a ostatní proti Itálii ze dne 18. března 2011, stížnost č. 30814/06.
3. Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Dahlab proti Švýcarsku ze dne 15. února 2001, stížnost č. 42393/98.
4. Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Dogru proti Francii ze dne 4. března 2009, stížnost č. 27058/05.
5. Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Phull proti Francii ze dne 11. ledna 2005, stížnost č. 35753/03.
6. Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Leyla Sahin proti Turecku ze dne 10. listopadu 2005, stížnost č. 44774/98.

Právní předpisy:

1. Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), ve znění pozdějších předpisů.
2. Usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
3. Usnesení Valného shromáždění OSN č. 217/III.A, Všeobecná deklarace lidských práv.
4. Listina základních práv Evropské unie, vyhlášena v Úředním věstníku Evropské unie č. C 303/01 ze dne 14. prosince 2007.
5. Vyhláška č. 120/1976 Sb., ministra zahraničních věcí o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.
6. Zákon č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností.
7. Sdělení č. 209/1992 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.
8. Zákon č. 245/2000 Sb., o státních svátcích, o ostatních svátcích, o významných dnech a o dnech pracovního klidu, ve znění pozdějších předpisů.
9. Zákon č. 90/1995 Sb. ze dne 19. dubna 1995 o jednacím řádu Poslanecké sněmovny ve znění pozdějších zákonů.
10. Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

Jiné zdroje:

1. Rozhodnutí Komise ve věci Karaduman proti Turecku ze dne 3. května 1993, č. 16278/90
2. Usnesení Okresního soudu v Karviné ze dne 13. 8. 2003, sp. zn. 39 Nc 1507/2003
3. Usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 10. 9. 2003, sp. zn. 13 Co 1074/2003

4. Dopis č.j. 9726/2000, který je odpovědí na dopis ředitelky odboru církví Ministerstva kultury České republiky ze dne 14. Července 2000
5. Zpráva o šetření Veřejného ochránce práv ze dne 23. května 2011, sp. zn. 176/2010/DIS/JKV.
6. Smlouva mezi ČR a Svatým stolcem.